

Demokratiske holdninger – en kvalitativ undersøkelse av norske 8. klassinger

Jan-Erik Winther

Våren 2015

Universitetet i Oslo

Masteroppgave ved Utdanningsvitenskapelig fakultet

Institutt for lærerutdanning og skoleutvikling

Sammendrag

Denne oppgaven er en kvalitativ videreføring av ICCS-undersøkelsen for Norge (2011) som tar for seg demokratiske holdninger blant elever på ungdomstrinnet. Hensikten med denne oppgaven er å gå i dybden på enkelte av elevenes holdninger til viktige prinsipper i det norske demokratiet i tillegg til deres vilje til demokratisk deltakelse. Den didaktiske relevansen er å kunne sette mine funn opp mot ICCS som et bidrag i debatten om hvor god den norske skolen er til å gi elevene god demokratisk kompetanse.

Teorien baserer seg på den norske skolens arbeid med å gi elever en *demokratisk beredskap* som blant annet innebærer kunnskaper og ferdigheter knyttet til demokrati. Oppgaven behandler demokrati som et åpent begrep som blant annet ser på demokrati som et styresett, men også som en samhandling mellom mennesker der man utveksler blant annet verdier og holdninger. Oppgaven ser også nærmere på verdi-, og holdningsbegrepet der jeg argumenterer for at verdier er dypere rotfestet i oss enn holdninger. Holdninger er derfor i større grad utsatt for endring enn verdier, men det er likevel vanskelig å helt konkret skille disse begrepene fra hverandre.

Metoden i denne oppgaven er et kvalitativt intervju av fire elever på 8. trinn med bruk av «talk-alouds» som forskningsmetode for å åpne for refleksjon knyttet til ulike holdningssett og demokratisk handlekraft.

Resultatene viser et utvalg som i stor grad viser positive holdninger til demokratiet, og som har gode tanker og refleksjoner knyttet til konkrete eksempler. Funnene i denne oppgaven funnene støtter opp de hovedfunnene som man ser i ICCS-undersøkelsen som igjen konkluderer med at norsk skole gjør en tilfredsstillende jobb når det kommer til å sikre elevers demokratiske beredskap.

Forord

Det å levere en masteroppgave er en stor utfordring for enhver student. I den sammenhengen er det en glede å kunne gi takk til de mange som har gjort sitt ytterste for at prosessen og reisen skulle bli så problemfri som mulig. Jeg vil starte med å takke min kjære samboer, Linda, som har vært tålmodigheten selv i perioder med stress der undertegnende ikke har vært i sitt vante gode humør. Jeg vil også takke mamma og pappa som har vært motivasjonsfaktorer gjennom dette halvåret, men også gjennom skolegangen generelt. I den sammenheng vil jeg også takke min kjære mormor som har hjulpet meg faglig gjennom grunnskolen og vært en sterk bidragsyter til at jeg har utviklet den kompetansen som behøves for å kunne levere inn en masteroppgave. En stor takk rettes også til mine medstudenter som har gjort studentlivet til en minnerik opplevelse. Dere er så mange, derfor sier jeg ingen nevnt, ingen glemt. Dere vet uansett hvem dere er.

Intet forord vil være komplett uten å takke veilederen min. I Dag Fjeldstad har jeg vært så heldig å få en av forfatterne bak den norske delen av ICCS-undersøkelsen som denne oppgaven baserer seg på. Dag har utfordret meg intellektuelt, og har vist meg vei i et hav av vanskelig teori og perspektiver. Tusen takk for god hjelp, Dag.

Jeg vil også rette en takk til respondentene mine som gjennom deres bidrag har gitt meg et fantastisk utgangspunkt for oppgaveskrivingen.

Mai 2015.

Jan-Erik Winther

Innhold

1. Introduksjon	6
1.1 Didaktisk relevans	7
2. Forskningsspørsmål	8
2.1 Relaterte spørsmål:	8
2.2 Forventede resultater	8
3. Teori og perspektiver	9
3.1 Demokrati.....	9
3.2 Demokrati i skolen – i opplæringsloven og læreplanen	10
3.3 Politisk sosialisering	11
3.4 Skolens rolle i sosialiseringen	13
3.5 Introduksjon til verdibegrepet	14
3.6 Verdier.....	16
3.7 Holdninger	18
5. Metode	22
5.1 Det kvalitative forskningsintervjuet	22
5.3 Utvalg.....	23
5.4 Etikk	24
5.5 Intervjuguide	24
5.6 Gjennomføring.....	25
5.7 Transkribering.....	25
5.8 Analyse	25
5.9 Validitet	25
6. Resultater	27
6.1 Ytringsfrihet.....	27
6.1.1.....	27
6.1.2.....	28
6.2 Religion.....	29
6.2.1.....	29
6.2.2.....	30
6.2.3.....	30
6.2.4.....	31
6.2.5.....	32
6.2.6.....	33
6.3 Kvinneres rettigheter	34
6.3.1.....	34

6.3.2.....	36
6.3.3.....	36
6.3.4.....	37
6.3.5.....	38
6.3.6.....	40
6.3.7.....	40
6.4 Etnisitet	43
6.4.1.....	43
6.4.2.....	44
6.4.3.....	45
6.4.4.....	46
6.4.5.....	48
6.5 Handlingsvilje	50
6.5.1.....	50
6.5.2.....	52
6.5.3.....	53
6.5.4.....	54
6.5.5.....	55
7. Analyse og diskusjon.....	58
7.1 Respondentene	58
7.2 Respondentenes svar og holdninger.....	58
7.2.1 Ytringsfrihet.....	59
7.2.2 Religion.....	60
7.2.3 Kvinners rettigheter	61
7.2.4 Etnisitet.....	63
7.2.5 Handlingsvilje	65
7.3 Diskusjon.....	68
8. Litteraturhenvisning	71
9. Vedlegg	74
9.1 Godkjenningsskjema.....	74
9.2 Intervjuguide	75
9.3 NSD.....	78

1. Introduksjon

I dagens samfunn er det viktig at de unge blir bevisstgjort sin rolle i det samfunnet vi lever i; det er viktig at de får en demokratisk bevissthet som skal forberede og gjøre dem i stand til å slutte opp om demokratiske prosesser. En slik reproduksjon av demokratiske deltakere er helt essensielt for at vårt demokrati skal kunne fungere og drives videre. Vi er avhengige av en kollektiv oppslutning der alle samfunnsmedlemmer er aktive. Vi er dog ikke bare avhengige av en demokratisk bevissthet, vi må også ha personer med demokratisk kompetanse som kan føre vårt demokrati videre. Kunnskap er derfor like viktig som å gjøre de unge bevisste om demokratiske prosesser og verdier. Dette er en av grunnsteinene i norsk samfunnsfagundervisning som har som et av sine mål å gi elever demokratiske redskaper, ofte referert til som *demokratisk beredskap* (Mikkelsen og Fjeldstad, 2003). Begrepet blir forklart som:

"En demokratisk beredskap bygger på et omfattende sett av kunnskaper, ferdigheter og oppfatninger og på en orientering mot bestemte verdier og holdninger som til sammen antas å påvirke både evne og vilje til engasjement og handling" (Mikkelsen et. al. 2011:4-5).

Dette masterprosjektet vil ha dette som utgangspunkt der jeg ønsker å gå nærmere inn på elevers holdninger til demokratiske prinsipper. Bakteppet for undersøkelsen jeg har tenkt til å gjennomføre er den norske ICCS-rapporten som kvantitativt har kartlagt norske 8. og 9. klassinger sine holdninger og kunnskaper til demokratiet. Utgangspunktet er meget positive tall fra rapporten som avdekker at norske elever har en god demokratiforståelse, gode kunnskaper og positive holdninger til grunnleggende rettigheter og prinsipper i et godt demokrati.

ICCS-rapporten er omfattende, men den har noen hovedfunn:

- De norske elevenes kunnskaper og ferdigheter er gode sammenlignet med andre land. Elevene på 9. trinn ligger på 5. plass blant jevnaldrende elever. Elevene på 8. trinn ligger nærmere den internasjonale gjennomsnittsskåren for elever på 8. trinn.
- Undersøkelsen avdekker ikke tegn på at den demokratiske beredskapen hos norske elever er svekket sammenliknet med CivEd (Civic Education Study), en tilsvarende undersøkelse i 1999.
- Norske elever støtter ytringsfrihet og frihet til å velge sine egne ledere. Få elever kan akseptere voldelige ytringsformer.

- Elevene uttrykker sterk støtte til kvinners rettigheter. De har sterk tillit til demokratiske institusjoner.
- Elevenes skåre på kunnskapstesten henger relativt sterkt sammen med karakterer i samfunnsfag og matematikk.
- Oppvekst med foreldre som er interessert i politikk og samfunnsspørsmål, og som samtaler om slike spørsmål, forklarer mest av elevenes engasjement i politikk og samfunnsliv.

(www.udir.no)

Formålet med denne masteroppgaven vil være å gå dypere inn i de funnene som avdekkes i denne rapporten. Jeg ønsker å se nærmere på forholdet mellom kunnskaper og holdninger/verdier, da jeg mistenker at noen holdninger og verdier kan være en avspeiling av hva samfunnet ønsker uten at norske ungdomsskoleelever fullt er i stand til å reflektere rundt dem. Rapporten fastslår at norske elever sett opp mot andre nasjoner innehar gode kunnskaper, men er det likevel gode nok kunnskaper til å gjøre seg opp sine egne tanker og holdninger til et så komplisert og komplekst system som et demokrati?

1.1 Didaktisk relevans

Denne oppgaven må ses i lys av en større undersøkelse (ICCS) som kartlegger elevers *demokratiske beredskap*¹. I forhold til dette vil en oppgave som denne kunne gå inn i elevers holdninger og prøve å avdekke hva som ligger bak dem. Det vil også kunne være et bidrag til debatten om hvorvidt den norske skolens demokratiopplæring og undervisning holder mål eller ikke. For meg som kommende lektor er det derfor meget interessant å se på hva slags nivå dagens elever ligger på, og det er noe jeg kan ta med meg inn i eget virke som lærer. Det er også interessant å se på hva det er som skaper holdninger, og hvilken rolle skolen spiller her. Skolen er en institusjon for kunnskap, men vi vet av sosiologisk forskning at elevers bakgrunn spiller en stor rolle når det kommer til skoleprestasjoner. Har skolen da i så fall noen rolle i hvordan man utvikler demokratisk kompetanse, eller vil en elev for det meste få innføring i dette på hjemmeplan? Dette er store og åpne spørsmål som selvfølgelig ikke vil kunne svares på i det fulle i en slik oppgave; likevel oppfatter jeg det slik at å se på elevers holdninger til demokratiet og forsøke å komme litt under huden på enkelte holdninger vil være et godt bidrag til debatten om skolens rolle i demokratisk opplæring.

---

¹ Se teori

2. Forskningsspørsmål

Denne oppgaven skal ta for seg elevers holdninger til demokratiet. Skolen har som institusjon den rollen å være en bidragsyter til at norske barn og ungdom inkluderes i det norske samfunn og lærer seg viktige verdier og holdninger knyttet til det norske demokratiet, men også demokrati i seg selv. På bakgrunn av dette har jeg valgt å forsøke å avdekke elevers holdninger til visse demokratiske prinsipper og ideer, og å gå litt i dybden av disse. Hovedproblemstillingen blir dermed som følger:

- *Hvilke holdninger har norske elever på 8. trinn til demokratiske prinsipper?*

2.1 Relaterte spørsmål:

Når det kommer til å avdekke holdninger finnes det allerede eksisterende data knyttet til elevers holdninger til demokratiet. Derfor ønsker jeg å gå dypere inn i holdningene og forsøke å avdekke følgende:

- Hvilke holdninger har elever til demokratiske prinsipper som ytrings-, og religionsfrihet og kvinners-, og innvandreres rettigheter?
- Har elever en vilje til å delta aktivt i det norske demokratiet?
- Hvorfor har de disse holdningene?

2.2 Forventede resultater

I denne undersøkelsen forventer jeg følgende resultater:

- Informantene vil ha positive holdninger til demokratiske institusjoner og prinsipper.
- Informantene vil ha noen forklaringsproblemer når de skal reflektere rundt egne holdninger.
- Informantene vil vise gode kunnskaper om demokratiet.

3. Teori og perspektiver

3.1 Demokrati

Denne oppgaven skal undersøke elevers holdninger til ulike demokratiske institusjoner og prinsipper, og i den sammenheng så vil jeg bruke blant annet Dewey (1938) sin definisjon på begrepet *demokrati*:

"A democracy is more than a form of government; it is primarily a mode of associated living, of conjoint communicated experience. The extension in space of the number of individuals who participate in an interest so that each has to refer his own action to that of others, and to consider the action of others to give point and direction to his own, is equivalent to the breaking down of those barriers of class, race, and national territory which kept men from perceiving the full import of their activity. These more numerous and more varied points of contact denote a greater diversity of stimuli to which an individual has to respond; they consequently put a premium on variation in his action. They secure a liberation of powers which remain suppressed as long as the incitations to action are partial, as they must be in a group which in its exclusiveness shuts out many interests." (Dewey 1938:67)

For Dewey er demokratiet mer enn bare et styresett, det er også samhandlingen mellom mennesker, hvordan vi deler erfaringer og er i interaksjon med hverandre. Gjennom å analysere dataene fra min egen undersøkelse vil jeg forsøke å finne svar på om elever oppfatter demokratiet som noe mer enn bare et styresett, og om de gjennom sine holdninger til ulike institusjoner og prinsipper forstår og tror på at de kan være viktige i et større fellesskap.

En annen definisjon, kanskje en noe enklere en rett og slett å kalle et demokrati for et folkestyre, der man ofte avvender begrepet som en politisk styreform (Østerud 2004:39).

Demokratiet innehar visse prinsipper og idealer som er vesentlig for en moderne og rettferdig styreform. Blant annet er ulike rettigheter sentralt, slik som kvinners rettigheter, innvandreres rettigheter og ytrings-, og religionsfriheten. I tillegg er prinsippet om stemmerett for alle statsborgere over 18 år og et folkevalgt styre av landet vesentlige mål for et moderne demokrati. Det er dog ulike oppfatninger om hva som er viktig i et demokrati der ulike forståelser av et demokrati og virkemidlene brukt for å nå mål påvirkes av hva man anser som viktig. To fremtredende demokratiforståelser er den liberale og den republikanske (Henriksen 2005:71). I den liberale forståelsen er rettferdighet at alle individer sikres lik adgang til valg- og avstemmingsprosesser. Her er det også regler som skal sikre det enkelte individs

rettigheter, kort fortalt betyr det at likhet defineres som sjanselikheter i en slik demokratiforståelse. I den republikanske på den andre siden så legges det vekt på likhet i adgang til fellesskapet. Samarbeid og samarbeid dannes gjennom felles vilje, og dette samarbeidet er forpliktende. Samarbeidet må oppfattes som en kvalitet alene, og spesielt i maktsentrum (Henriksen 2005:71).

3.2 Demokrati i skolen – i opplæringsloven og læreplanen

Det er opplæringsloven og læreplanen som bestemmer hva elevene skal lære på skolen, og i opplæringsloven står det klart og tydelig at demokratiet som begrep er sentralt (K06). Blant annet nevnes det at opplæringen skal bygge på grunnleggende verdier som respekt for menneskeverdet, åndsfrihet, nestekjærlighet og solidaritet. I opplæringen er det også viktig at elevene skaffer seg innsikt i kulturelle mangfold og å kunne vise respekt og toleranse overfor andres overbevisninger. Som nevnt i introduksjonen til dette masterprosjektet så handler samfunnsfagsopplæringen i skolen mye om å gi det Mikkelsen og Fjeldstad (2003) omtaler som *demokratisk beredskap*. Elevene skal forberedes på å bli aktive medborgere der de selv innser sin rolle og viktighet i et fellesskap, både regionalt og nasjonalt. De skal bevisstgjøres sin plass i demokratiet, og skal få innsyn i de prosessene og verdiene som bygger fundamentet for det norske demokrati. Gjennom dette skal elevene forberedes på å kunne mestre egne liv, å delta i arbeid og fellesskap i samfunnet i tillegg til å utvikle elevene som individer (Opplæringsloven 1-1). Dette gjenspeiles også i læreplanen der begrepet *demokratisk dannelse* brukes:

"Opplæringen har en hovedrolle i å formidle denne felles bakgrunnsinformasjonen – den dannelsen alle må være fortrolige med om samfunnet skal forbli demokratisk og samfunnsmedlemmene myndige. Opplæringen må derfor gi gode muligheter for sammenhengende oppbygging av kunnskaper, ferdigheter og holdninger." (LK06:15)

Demokratiet i samfunnsfag er også prioritert i formålet med faget:

"Føremålet med samfunnsfaget er å medverke til forståing av og oppslutning om grunnleggjande menneskerettar, demokratiske verdiar og likestilling og til aktivt medborgarskap og demokratisk deltaking. (...) Faget skal òg medverke til at elevane utviklar medvit om at menneska inngår i ein historisk samanheng, og at ei lang rekkje historiske hendingar gjer at dei er der dei er i dag. Det skal gjere individet medvite om korleis det sosiale fellesskapet påverkar haldningar, kunnskapar og handlingar, og korleis den einskilde kan påverke fellesskapet og sin eigen livssituasjon." (LK06:117)

Opplæringsloven og læreplanen i samfunnsfag legger med andre ord gode rammer for hvordan man didaktisk skal tilnærme seg faget og demokratiet som begrep og institusjon i det norske samfunnet. I tillegg til hva som er nevnt ovenfor er også egenskaper som kritisk tenking, etisk handling og å tenke miljøbevisst sentralt. Det er også skrevet at elever har rett til medbestemmelse, og at skolen skal møte elever med tillit, respekt og stille krav til dem slik at de får utfordringer som skal fremme lysten til å lære.

Akkurat hvordan den norske skolen klarer seg i forhold til disse målsettingene er det ikke viet plass til i denne oppgaven, men jeg oppfordrer til å lese den fullstendige norske ICCS-rapporten (2011) samt CIVIC-undersøkelsen (2003) som konkluderer med at det på tross av mindre positivitet knyttet til blant annet elevers medvirkning i skolen slås fast at den norske undervisningen i samfunnsfag er tilstrekkelig god nok for de formål som er satt, og at norske skoleelever skårer høyt i demokratisk beredskap på europeisk nivå.

3.3 Politisk sosialisering

Det finnes mange måter å tilegne seg demokratisk kunnskap, holdninger og verdier på, blant annet bruker man i sosiologien et begrep kalt politisk sosialisering om denne prosessen. Politisk sosialisering omfatter alle bevisste og ubevisste læringsprosesser der individer tilegner seg politisk relevante personlighetstrekk, kunnskaper, emosjonelle disposisjoner, verdiholdninger og atferdsmønstre (Tønnesen 2007:27). Det er altså en meget kompleks prosess som blant annet også omfatter verdier. Grunnen til at jeg nevner politisk sosialisering er at dette er noe som ikke bare læres i skolen. Allerede fra tidlig alder blir elever påvirket av familie og miljø. Senere i livet vil venner, massemedia, idoler og forbilder samt organisasjoner spille en rolle. Skolens rolle i dette er at den kun er en agent av flere i en sosialiseringsprosess.

Det er noen som mener at begrepet politisk sosialisering innebærer at holdninger og verdier blir overført fra samfunnets institusjoner til de nye generasjonene, og at man derfor kan snakke om forming av passive objekter og en ren videreføring av holdninger og verdier (Børhaug 2008:20). Det dette betyr er at om dette stemmer så vil holdninger og verdier ikke kunne knyttes til fri vilje, og vi ser på individer som passive objekter uten egen evne til refleksjon. Skulle dette stemme, så vil skolens mål om å utvikle individer og egne, kritiske tanker hos elevene være fåfengt. Derfor går jeg noe bort fra en så polarisert forklaring, og vil heller trekke frem at man blir påvirket av sin sosiale bakgrunn og miljø, men at man likevel må anse mennesket som reflekterende og i stand til å gjøre seg opp sine egne meninger. Et

slikt syn på elevene vil likevel være å finne igjen i et *behavioristisk* læringssyn der man tar utgangspunkt i en passiv elev som reagerer på stimuli. Jeg velger dog her å anse at sannheten nok ligger nærmere et *kognitivt* læringssyn der individet selv aktivt vurderer kunnskap og derfor er ansvarlig for egne normer ettersom individet er i stand til å vurdere og velge normer på et selvstendig grunnlag (Imsen 1999:327). I videreføringen av dette blir altså en politisk sosialisering en prosess der individet aktivt vurderer de holdninger og verdier som blir overført dem, og individet vil da tilpasse og fortolke dem ulikt. Slik sett vil da ikke holdninger og verdier ikke nødvendigvis bli direkte videreført, men det er fortsatt viktig at man ikke undervurderer viktigheten av de holdningene og verdiene som blir overført.

Likevel ser vi at noen av de gamle normene og verdiene videreføres til en viss grad. Blant annet kan vi se dette gjennom kjønnsforskjellene vi har i Norge. Vi har en oppfatning om at kvinner i større grad skal omfavne forsørgerrollen (Birkelund 2010:60-61). Således kan dette overføres til arbeidsmarkedet der man i Norge ser klare kjønnsforskjeller i yrkesvalg. Dette er ikke et særnorsk fenomen, men kan ses også i andre land (Frønes og Kjølrsrød 2010:175). Dette har likevel den effekten at man i Norge får et ujevnt forhold mellom kjønnene, både i forhold til yrkesstatus, men også i økonomiske forhold. I kvinne-dominerte yrkesgrupper arbeider man i større grad i deltidsstillinger, har mindre autonomi i sine yrker, færre karrieremuligheter og lavere inntekt enn det som er tilfelle i de mannsdominerte yrkesgruppene (Birkelund 2010:67-68). De store betydningene av dette kan jeg ikke gå inn på i detalj her, da det ikke er plass. Jeg har det likevel med fordi jeg anser at slike eksempler på videreføring av verdier kan implisere at unge sinn er påvirket når det kommer til spørsmål om blant annet kvinners rettigheter. Spørsmålet er i hvilken grad de er påvirket, og i så fall hvordan det påvirker respondentenes holdninger knyttet til påstandene de blir møtt med i undersøkelsen.

3.4 Skolens rolle i sosialiseringen

Vi har allerede slått fast at skolen er en av mange agenter i en politisk sosialiseringsprosess, men skolen skal også være en agent for sosialisering i seg selv. Durkheim definerer sosialisering slik:

" [...] den innflytelsen den voksne generasjons innvirkning på dem som enda ikke er modne for samfunnslivet. Sosialisering har som mål å vekke og befordre en rekke fysiske, åndelige og moralske krefter i barnet, krefter som dels avkreves barnet av samfunnet som helhet, dels av det særskilte miljø det er bestemt til å leve opp i". (Durkheim 1956:71, oversatt i Østerberg 2003:91).

En av samfunnets hovedoppgaver er å sørge for at de nye samfunnsmedlemmene blir lært opp til å bli aktive medborgere. Dette er også et viktig prinsipp i læreplanen. Innholdet i denne opplæringen har forandret seg med hvilken rolle samfunnsmedlemmene har spilt. Tanken om demokrati og stemmerett stod nok ikke like sterkt i vikingtiden, eller i Frankrike før revolusjonen der de fleste borgeres rolle var å jobbe på en gård og betale skatter til adelskap, konge og kirken. Det var med andre ord lettere å aktivere nye samfunnsmedlemmer før, da livet og samfunnsrollene var lite komplekse i forhold til dagens samfunn. I dagens samfunn er rollene og funksjonene så mange at det ikke er mulig for en person å utfylle alle. Derfor må de forskjellige funksjonene fylles av flere, og individene må tilpasses mangfoldet av roller og funksjoner (Durkheim 1956:62). Det er denne tilpasningen som Durkheim ser på som sosialisering.

En del av denne sosialiseringen er *dannelse*, og at elever blir dannet kan defineres som at man utvikler en evne til å reflektere over bakenforliggende forhold og vurdere den samfunnsmessige orden på ulike måter (Solhaug 2005:232). Denne danningen kan blant annet skje gjennom å stille spørsmål til vedtatte sannheter i samfunnet, og dette krever kunnskaper og evnen til å tenke kritisk. Igjen, viktige elementer i skolen der elever skap opparbeide seg kunnskaper og evne til kritisk tenking. Skolen er altså viktig i denne sammenhengen, og dets rolle står sterkt i opprettholdelsen av et samfunn (Krejsler 2001:51).

3.5 Introduksjon til verdibegrepet

Når holdninger skal måles er det ikke så rett frem som å kun spørre noen om hva de mener om en bestemt sak, i alle fall ikke et barn om tema som er vanskelig selv for voksne å ta stilling til. Hvordan skal man forholde seg til det norske demokratiet? Hvilke verdier er viktige og *riktige* i vårt samfunn? Det gir med andre ord liten mening å direkte spørre elever på ungdomskolen om hva de mener om EU, ytringsfrihet, religionsfrihet og så videre; de vil rett og slett ikke gi deg valide data fordi de kun vil reflektere "holdningene" samfunnet mener man skal ha. Vi skal være for likestilling, vi skal mene at ytringsfrihet er viktig og at alle skal ha rett til å tro på det de vil. De virkelige holdningene kommer frem når disse grunnideene settes på prøve og man må ta stilling til konkrete eksempler som setter de internaliserte verdiene i samfunnet i perspektiv. Holdninger er ikke noe en lett kan måle, rett og slett fordi begrepet er for komplekst og omfattende.

Hvordan skal en så egentlig måle holdninger? Før man kan begynne å gå løs på en så vanskelig problemstilling må man bryte opp begrepet og se på alle de små komponentene som til sammen viser kompleksiteten av et vanskelig sosiologisk begrep.

Først av alt vil jeg starte med å beskrive hvordan man tradisjonelt forklarer holdninger og atferd. Til vanlig har man forklart dette gjennom å vise til sosiale kjennetegn (Hellevik 1996:24). Gjennom å se på alt fra hvilket parti man stemmer på eller hva slags produkter man kjøper og eier har man kunnet se tydelige forskjeller mellom ulike sosiale grupper; blant annet delt inn etter: kjønn, alder, bosted, utdanning, yrke eller inntekt. Gjennom disse forskjellene kan man starte med å dele inn i grupper, først en grovinndeling. Denne inndelingen kan man finne hos Hellevik (1996:25-26), og er en inndeling med tittelen "De fire Norger" som utspiller seg i det som i Helleviks bok er en del av det som omtales som norske særkulturer.

Det viktigste kulturelle skillet i Norge i dag er mellom moderne og tradisjonell verdiorientering. En tradisjonell orientering vil si at man verdsetter det man er vant til, altså et ønske om trygghet og stabilitet. Det er også viktig å ikke stå ut i mengden og følge normal skikk og bruk (Hellevik 1996:25). En moderne orientering, derimot, legger vekt på åpenhet for endring, mangfold og de endringene den moderne verden fører med seg. Man er altså ikke like opptatt av det gamle og trygge, men ønsker heller det nye velkommen.

Dette er grovinndelingen, men den er for generell til at den er brukbar. Personer kan befinne seg på grensene mellom det moderne og det tradisjonelle samtidig som de er langt fra hverandre rent verdimesig. Hellevik anser at å skille mellom en *idealistisk* og *materialistisk*

er den beste måten å kompensere for disse variasjonene. I en materialistisk orientering er det ytre det som er viktig, både materielt, men også i forhold til hvordan andre personer oppfatter en. Man er opptatt av eiendeler, økonomisk vekst og velstand der ens egne behov er viktigere enn andres. På den idealistiske siden derimot vil en heller lytte til sin egen indre stemme, der åndelige verdier og skapende virksomhet (Hellevik 1996:25) er viktige verdier. En er også opptatt av nærhet, omsorg, miljø og helse.

Her har vi kommet frem til fire måter å dele inn Norges befolkning på kulturmessig:

1. *Tradisjonell materialist*
2. *Tradisjonell idealist*
3. *Moderne materialist*
4. *Moderne idealist*

Disse fire gruppene er hva som omtales som de fire "Norger". Dette er ikke avgrensede grupper, og å kunne velge en konkret kategori er ikke bestandig like enkelt. Likevel vil en kunne si at en person tilhører en av gruppene gjennom å finne hvilke verdier som har overvekt og er mest gjeldende for en enkelt person.

Disse inndelingene er en del av det vi kaller *verdier*, og de er tyngre befestet i oss mennesker enn hva holdninger er. Likevel så må verdiene være en del av prosessen i å forstå holdninger, for der verdier er noe som sitter dypt i oss, så er holdningene løsere og lettere å påvirke, men likevel et utspring av verdier vi har. *De fire Norger* er kun en måte å dele nordmenn inn i forskjellige *verdiorienteringer* (Hellevik 1996:31).

Det er liten hensikt å dele inn i forskjellige verdioppfatninger uten at man prøver å forstå hvordan vi mennesker tilegner oss ulike verdsett. Å beskrive sosiale forskjeller i verdioppfatninger kan da for eksempel være en måte å gi et inntrykk om hva som påvirker verdidannelse hos individet og hvordan dette utvikler det kulturelle landskapet i Norge. I tillegg er en slik beskrivelse god for å kunne determinere de ulike kulturelle segmentenes særpreg (Hellevik 1996:31).

En måte å bruke disse beskrivelsene på er å se sammenhengen mellom sosiale kjennetegn og verdisyn opp mot hvor man befinner seg på det kulturelle planet. Med det vil det si at man kan determinere at kulturell bakgrunn og posisjon helt klart er med på å bestemme menneskers verdioppfatninger. Det som er verdt å merke seg med Helleviks funn er at det også viser seg

at det er verdiforskjeller også mellom kjønnene. Vi kan også se klare skiller mellom aldersgrupper, men ikke like mye når det kommer til geografiske områder.

Likevel, når det kommer til sosiale egenskaper som skiller seg ut hva verdisyn angår, så er det alder og utdanning som peker seg ut (Hellevik 1996:33). Det kan ha en sammenheng med at det er flere som har tatt høyere utdanning i etterkrigstiden, og at det der har blitt et sosialt gap mellom generasjoner. Akkurat hvor de ulike gruppene befinner seg i det kulturelle landskapet og opp mot verdisyn velger jeg å ikke gå i detalj i her, jeg vil heller referere til Helleviks bok "Nordmenn og det gode liv" (1996) for konkrete tall og tabeller. Det jeg likevel tar med meg fra boken hans er at verdisyn har en tydelig sammenheng med sosial plassering og sosiale egenskaper som alder, utdanning og kjønn.

3.6 Verdier

Hittil har det blitt skrevet mye om verdioppfatninger og hvordan disse kan måles opp mot sosial posisjon og andre sosiale egenskaper. Det har derimot ikke blitt nevnt hva som legges i et begrep som *verdier*. Jeg vil gjerne sitere Hellevik (1996:50) som jeg mener gir en god definisjon av begrepet:

"Verdier kan defineres som de grunnleggende mål et individ ønsker å realisere, og de midler det mener er riktig å bruke for å nå dem. Disse mål- og middelverdiene uttrykker våre oppfatninger om hva som er det «gode liv», og hvordan det skal oppnås. Når vi stilles overfor konkrete avgjørelser, enten det dreier seg om de store spørsmål i tilværelsen, som valg av utdanning, eller et av de mange små, som hvor sommerferien skal tilbringes, fungerer verdiene som rettesnorer for å vurdere hvilket alternativ som er best."

En slik definisjon er ikke nødvendigvis uproblematisk. Med det mener jeg at en akademisk definisjon kan være veldig konkret opp mot hvordan begrepet anvendes i dagligtale. I hverdagen kan verdier også ses på, og brukes mer som et gode, et som er udiskutabelt og som er ettertraktet av alle. Likevel kan definisjonen over brukes, og Hellevik (1996:51) bruker *helse* som et eksempel, der vi alle er enige i at god helse er noe vi ønsker, det er ettertraktet. Likevel vil ulike individer bruke ulik tid og ressurser på oppnå dette. Blant annet kan dette ses gjennom at noen velger å spise sunt, og med det ta vare på sin egen helse. Andre kan derimot trekke seg mer mot det offentlige helsevesenet som da skal ta vare på deres helse for dem. Gjennom disse ulikhetene kan vi også se en forskjell i verdier gjennom hvilke midler man ønsker å bruke for å oppnå en gode som god helse jo faktisk er.

I et verdiperspektiv må det antas at individet har mer eller mindre evnen til å reflektere og ha bevisste oppfatninger om målsettinger og virkemidler som er viktige når man står overfor situasjoner der man må velge. Disse refleksjonene, målsettingene og virkemidlene er da viktige i form av at individet må være opptatt av å tilfredsstille eller etterleve dem når det blir satt opp i slike valgsituasjoner (Hellevik 1996:51). Hva det betyr er at om man kjenner en persons verdier, og innholdet i dem så vil man kunne forutse atferd, eller man kan forklare hvorfor et individ handlet som det gjorde. Dette forutsetter da altså at individet tenker rasjonelt og innenfor de rammene som settes at dets verdioppfatning.

Det er dog noen aspekter som må trekkes frem ved en slik fremstilling av vi mennesker bestandig velger *bevisst* eller om det av og til er andre faktorer som fører til handling og atferd. Kan det også være sånn at vi av og til ikke velger ut i fra våre egne verdier, men heller av et ytre press fra omgivelsene der normer og sosiale forventninger gjør at vi handler uten refleksjon? Jeg tenker blant annet på ulike trender, der man bare i disse dager kan se hvordan dårlig helse plutselig er blitt mote. «Pappakroppen» er nå et fenomen i Norge, der det som mann er moteriktig å ha noen ekstra kilo på kroppen, og med det droppe noe av den sunne tankegangen som har vært rådende de senere årene. På samme måte som slankehysteriet og det store kroppspresset som i dag ligger på dagens ungdom nesten tvinger dem til å handle utenfor sin egen refleksjon og nærmest bli en del av en stor gruppe som har en felles tankegang, nesten uten rom for individualisme. Dette er å dra det til ytterpunktet, men det er en valid motpol mot tanken om at atferd kan forklares gjennom det «bevisst velgende» mennesket (Hellevik 1996: 53). Det er også en tredje måte som nevnes for å forklare handlinger og atferd, nemlig gjennom menneskets drifter der indre behov tvinger en til å handle. Et godt eksempel kan være en eller lovlydig borger som i sult og nød kan måtte ty til enten tigging eller stjeling for å brødfø seg og sine.

Det siste jeg vil nevne når det gjelder verdier, er at verdier alene ikke nødvendigvis er nok til å forklare atferd, eller være det som utelukkende er hva som avgjør valg når man har flere konkrete alternativer. Individets virkelighetsoppfatning kan for eksempel være en konkret faktor i å bestemme hva vi velger. Hvis vi holder oss til linjen om å være sunn og slank som har vært mye omtalt de siste så vil man kunne velge ulike måter å være sunn på, påvirket av hva man anser som sunnest og best for en selv. Slik sett kan man se at man for eksempel velger mellom lavkarbodiett, å leve på supergrønnsaker eller bare å passe på sukkerinntak og antall kalorier samt å trene som forskjellige valg under den samme verdioppfatning om det å ha god helse.

En annen faktor kan også være ulike individers ressurser, både økonomisk og kunnskap. Med helse igjen som eksempel så vil et individ da kunne vite at den og den maten er positiv, og at det å ha et medlemskap på et treningssenter er godt for helsen. Likevel kan det være at man ikke har råd til å kjøpe maten som er sunnest, i den form av at enkelte mat ingredienser kan være dyre, og at man med det ikke har råd til å spise de sunneste alternativene eller for den saks skyld ha råd til å betale en viss sum i måneden på treningssenter. Det kan derimot også være sånn at individet ikke har kunnskapen som skal til for å vite hva som er sunnest, slik at man velger annerledes fordi man ikke har kunnskaper om annet.

Poenget med dette er å vise at verdier ikke ene og alene er faktor for handling og atferd, det må også tas hensyn til andre forhold. Men det er klart at verdier er en komponent i det rammeverket der handling foregår.

3.7 Holdninger

Oppgaven har som formål å gå i dybden av elevers holdninger til demokratiet der ICCS-undersøkelsen er det kvantitative bakteppet. Her blir holdninger definert som:

"En holdning kan defineres som en beredskapstilstand som er organisert gjen-nom erfaring og som utøver en dynamisk og dirigerende innflytelse på indi-videts reaksjoner overfor de stimuli som holdningen omfatter. (Allport 1935)." (Mikkelsen, et. al. 2011:38).

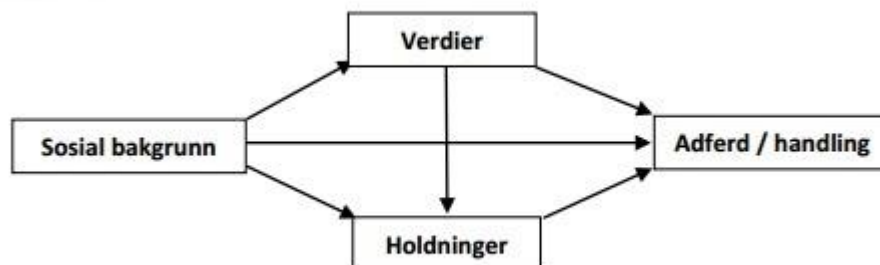
Videre skrives det at en holdning er en mental oppfatning eller følelse om ideer, personer, objekter, situasjoner og/eller relasjoner. Det som skiller holdninger fra verdier, eller verdioppfatninger (value beliefs) er at holdninger kan endres over tid, og at de ikke er så dypt festet i oss som det verdier er (Hellevik 1996). I dette ligger også et viktig perspektiv for ICCS-undersøkelsen og denne masteroppgaven; *"Holdninger er heller ikke nødvendigvis satt sammen til integrerte holdningssett i den enkelte; holdninger kan også stå i motsetning til hverandre (Schultz op. Cit)."* (Mikkelsen et. al. 2011:38). Det dette betyr er at når man intervjuer ungdom, så er det viktig å ta i betraktning at deres holdninger har stort potensiale for endring, og de kan være lite konsise. Ungdom i begynnelsen av tenårene er også i utvikling, både fysisk og mentalt, og kan derfor være usikre og lett påvirkelige når det kommer til standpunkt og begrunnelsen for dem (Kohlberg mfl. 1983, Colby & Kohlberg 1987, Mackey 1991: referert i Mikkelsen et. al. 2011:38). Det er med andre ord viktig å ta dette i betraktning når man skal kartlegge holdninger, og det er hovedformålet med denne masteroppgaven; å gå i dybden av holdningene slik at man kan få en idé om konsistensen og bakgrunnen for gitte holdninger til demokratiet.

En annen måte å se holdninger på, som fortsatt baserer seg på mye av det samme, er å si at holdninger består av kognitive, affektive og intensjonelle komponenter. Den kognitive delen består av hva et individ tror eller vet om noe, den affektive er graden og typen følelser individet har for eller imot et holdningsobjekt, og den intensjonelle delen er *handlingsberedskapen* individet har i forhold til hva man skal ta stilling til (Korsnes 2004:119).

Videre når man snakker om holdninger så kan man snakke om positive eller negative evalueringer et individ har mot andre mennesker, ting, aktiviteter og ideer (Hall i Power 2008:30) I denne oppgaven vil holdninger måles i positive eller negative holdninger til holdningsobjekter under begrepet *demokrati*.

Holdninger og verdier kan knyttes sammen gjennom at de sammen er to faktorer i forklaring av atferd/handling. Eide (2005:114) sier blant annet at holdninger bygger på verdier og ligner på det som i didaktikken omtales som *dygder* i etikken. Det er også mulig å påstå at verdier i stor grad påvirker holdninger, men at de ikke nødvendigvis følger hverandre, jfr. at holdninger ikke er like rotfestet i oss og i større grad kan endres over tid. En ting de dog har til felles er at de begge påvirkes av *sosial bakgrunn* og *erfaringer* som vises i figur 1.

Figur 1

Figur 3.1 i Mikkelsen et.al. 2011:33

Som sett av figuren så har sosial bakgrunn en innvirkning både på verdier og holdninger. Verdier kan påvirke holdninger, men som nevnt ovenfor er holdninger i større grad utsatt for endringer enn verdier. Felles for alle tre er at de er med på å påvirke vår handling og atferd. En ting som det er verdt å nevne er at skillet mellom verdier og holdninger kan være noe diffuse. Som nevnt så er det store skillet ifølge Hellevik (1996) at verdier sitter noe dypere i oss, mens holdninger er enklere å endre. Vi kan derfor si at verdier kan ses på som mere

stabile og genrelle enn holdninger, mens holdningene på sin side kan knyttes til mer konkrete eksempler. Et praktisk skille kan være at vi har som verdi å respektere alle mennesker, mens et holdningsspørsmål kan gå på hvorvidt man er positiv eller negativ til at innvandrere skal få ha med seg sin kultur til Norge og i større grad få praktisere den her.

Erfaring blir på mange måter et sentralt begrep; erfaring betyr å *reise gjennom* (Mikkelsen et.al. 2011:38) og det er gjennom vår livsreise at vi mottar de stimuli som nevnes i definisjonen av holdninger. Disse erfaringene er det som setter seg i oss og på mange måter er det som utvikler seg til holdninger. Som nevnt over under *verdier* så er hvordan man behandler stimuli viktig i dette forløpet. Under verdier nevner jeg hvordan menneskets virkelighetsoppfatning kan påvirke handlinger, og at vi gjennom verdier også selv velger hvor mye ressurser vi ønsker å legge i å oppnå et gode. Poenget her er at det i samfunnsvitenskapens øyne ikke er en direkte årsakssammenheng mellom sosial bakgrunn, holdninger og handlinger, selv om blant annet Bourdieu (1995), Ingelhart (1990) og Hellevik (1996) kan vise til regelmessigheter i forholdet mellom dem (Mikkelsen et.al. 2011:39).

Det finnes mange virkelighetsforståelser, og vi må anta at vi som mennesker påvirkes av både vår fortid og samtid i bevisste og underbevisste forhold (Mikkelsen et. al. 2011:39). Som nevnt ovenfor med verdier og rammeverk, så danner figur 1 et mer detaljert rammeverk for hvordan vi mennesker handler, men det er mange underliggende faktorer som spiller inn også her i form av for eksempel hva slags vekt vi som individer legger i betydningen av ulike stimuli for handling. Albert Bandura bruker begrepet *resiprok determinisme* (1963/1973/1986) der han hevder at atferd ikke kun kan forstås eller forklares ut ifra miljøets påvirkning av individet alene; man må også forstå individets indre bilder. Derfor må atferd forstås som en gjensidig påvirkning av person og miljø. Dette kan kjennes igjen i K06 som sier dette om eleven som en potensiell aktiv medborger slik:

"Mennesker samhandler gjennom språk og uttrykksformer preget av den kulturen de vokser inn i. Som reflekterende individ kan mennesket forme seg selv. Som politisk individ kan mennesket påvirke sine omgivelser. Som moralsk individ er mennesket ansvarlig for konsekvensene av sine handlinger. Samfunnsfaget skal derfor utdype forståelsen av forholdet mellom samfunnslivet og det personlige liv og stimulere til erkjennelse av mangfoldet i samfunnsformer og levesett."

Det er altså viktig å ha med seg at holdninger ikke er handlinger, og en av aspektene ved ICCS-undersøkelsen er at man må unngå absolutte slutninger basert på holdningsmønstre. Holdninger kan endres, og det er viktig at man ikke ser på holdninger som handlinger, men som handlingsdisposisjoner som aktiveres i bestemte sosiale situasjoner (Mikkelsen et.al. 2011:39). Videre skrives det at det alltid vil være vanskelig å forstå broen mellom motiver og handling, og at det i denne diskusjonen er viktig med undersøkelser som kartlegger demokratiske holdninger som et bidrag til forståelsen av eventuelle sammenhenger mellom motiv og handling.

Det siste jeg vil ta med hva holdninger angår er en referanse til den norske skolen, som jo er grunnsteinen for å skrive en masteroppgave i samfunnsfagdidaktikk. Johnson (2008:829) understreker at det er mange ulike måter i lære verdier og holdninger på (se også Vogt 1997). I skolen kan det være holdningslæring gjennom direkte instruksjoner slik som i regelverk, eller man kan vise til forskjellige holdninger gjennom pensum. Holdninger kan også komme til syne og læres i aktiviteter der man for eksempel kan ha diskusjoner og debatter, eller rollespill. Læreren vil også kunne fungere som en rollemodell som et bilde av positive holdninger og gode verdier til viktige demokratiske prinsipper. Blant annet kan dette gjøres ved å vise til positivitet knyttet til valg, respekt overfor andre mennesker og å vise støtte til kvinners rettigheter. Det er dog noe man skal passe seg for her, nemlig at man ikke går så langt som at det kan bli oppfattet dithen at man driver en *skjult agenda* der elever i for stor grad farges av lærerens egne preferanser.

5. Metode

Denne oppgaven skal prøve å grave dypere i 8. klasse-elevers holdninger knyttet til ulike temaer innenfor demokratiet. Som nevnt i teorien er holdninger et vanskelig begrep og hører gjerne sammen med dypere liggende verdier der skillelinjene av og til kan være vanskelige å se. Derfor er undersøkelsen utformet slik at den vil kunne fange opp både verdier og holdninger gjennom konkrete eksempler. For å fange disse holdningene har jeg da valgt å gjennomføre en kvalitativ undersøkelse med intervju som metode.

5.1 Det kvalitative forskningsintervjuet

I en kvalitativ undersøkelse er det mål å finne respondenter som av forskjellige grunner kan uttale seg om temaet man ønsker å forske på (Tjora 2010:128). Her er det snakk om elever som er i stand til å uttale seg fordi de går i 8. klasse. Alle respondentene blir stilt de samme spørsmålene, det Cohen et.al. (2011) kaller et *standardized open-ended interview*. Fordelen med denne formen for intervju er at det er lettere å sammenligne svar, det er også enklere å unngå skjevheter ved at det er vanskeligere for intervjuobjektet å svare på noe annet enn det intervjueren ønsker å få svar på; dette fordi spørsmålene er laget på forhånd. Kodingen i ettertid vil med andre ord bli enklere med en slik intervjuform. I dette tilfellet er det snakk om koding positiv/negativ gjennom at respondentene sier seg enig eller uenig til forskjellige påstander, og til slutt skal de da stilling til i hvilken grad de er villige til å utføre visse demokratiske handlinger.

I intervjuet benyttes en teknikk kalt "talk-alouds" der respondentene får spørsmål om de kan reflektere rundt de påstandene de får levert. "Talk-alouds" anses som en kreativ tilnærming til innsamling av kvalitative data. Det spesifiseres dog at slike data best samles inn dersom respondenten anser settingen som uformell og avslappet (Christensen et. al. 2005:77-78) der respondenter føler seg frie til å snakke fritt rundt et emne. Jeg må påpeke her at dette ikke hadde fungert dersom settingen hadde vært for stram, og dersom respondentene hadde vært nervøse for å prate. Denne teknikken ble blant annet brukt av M. Wells i 2005 med museumsdeltakere der dataene hentet inn fra samtaler ble brukt til å evaluere en utstilling. Intervjuene ble gjennomført mens respondentene gikk rundt i museet og så på kunst, og derav ble det laget en rolig og komfortabel setting. Akkurat en slik setting er vanskelig å reproducere i et intervju slik jeg har gjennomført; likevel synes jeg at det fungerte bra da respondentene ikke hadde noen problemer med å snakke høyt om påstandene som de ble møtt med. Det er også et poeng at oppfølgingsspørsmålene er korte, slik de skal være i et kvalitativt

intervju (Kvale 2010:146), og målet var at de gjennom oppfølgingsspørsmålene skulle kunne gi reflekterende svar.

På generell basis er et intervju en effektiv måte å samle inn data på som kan gi mye og relevant informasjon på kort tid. Det som er hovedutfordringen er at et intervju ikke har en fasit på hvordan den skal utformes, eller hvordan svarene skal kodes. Kvalitative data kan i teorien kodes i det uendelige, og er tidkrevende slik at man må sette seg en grense på når man skal avslutte datainnsamlingen, altså når man føler man har nådd et metningspunkt. Dette finnes det ingen retningslinjer på, og er noe man må vurdere selv. Subjektiv vurdering kontra en objektiv og klarlagt grense for hva som er en tilfredsstillende datainnsamling er med andre ord hovedutfordringen i en kvalitativ undersøkelse. Det som derimot kan være negativt med en slik intervjuform er at intervjuet blir veldig lite fleksibelt i forhold til ulike personer og settinger. Det gis også få rom til individuelle digresjoner som kunne vært relevant i forhold til problemstillingen. Jeg anser likevel at et intervju er den beste metoden for å kunne gå i dybden av eksisterende kvantitative data ettersom jeg kan bruke «talk-alouds» for å åpne opp for refleksjon og fyldige svar innenfor de rammene jeg setter.

5.3 Utvalg

Ettersom undersøkelsen skal ta for seg elevers holdninger på 8. trinn er naturligvis 8.klasse-elever som ble valgt ut til å delta i dette masterprosjektet. Gitt oppgavens lengde og omfang fant jeg det riktig å begrense utvalget til fire respondenter. Respondentene er valgt ut fra en skole jeg tok kontakt med i januar, der de er valgt tilfeldig fra den bunken med godkjenningsslapper jeg innhentet fra foresatte². Slik sett har jeg et tilfeldig utvalg, selv om det er begrenset i forhold til at ikke alle svarslipper ble levert tilbake. Årsaken til at jeg valgte et tilfeldig utvalg er at jeg ikke ville legge føringer på hva jeg kunne forvente av svar. Jeg ønsket ikke å vite karakternivå respondentene lå på, og siden det kun er fire respondenter så jeg ingen hensikt med å skille mellom kjønn og med det velge to gutter og to jenter.

---

² Se «Etikk»

5.4 Etikk

Samtlige respondenter er i denne undersøkelsen under 15 år, og derfor er tillatelser fra foresatte hentet inn på forhånd der de godtar sitt/sine barn sin deltagelse i dette masterprosjektet.³ I tillegg til tillatelse er også hele undersøkelsen gjort anonym slik at den umulig kan spores tilbake til respondentene eller skolen. Hva datamaterialet angår så ble samtlige intervjuer tapet før de ble transkribert. Opptakene ble også slettet fortløpende etter hvert som transkriberingen ble unnagjort. Alle data er lagret dobbelt slik at de ikke skal mistes, men de er lagret lokalt på maskin og minnepinne som minimerer risiko for hacking eller at uvedkommende på annen måte får tilgang til dem.

Prosjektet er også meldt inn til NSD⁴, men med beskjed tilbake om at prosjektet faller utenfor meldeplikten.

5.5 Intervjuguide

Intervjuguiden i sin helhet er vedlagt oppgaven. Jeg vil likevel si litt om utforming og tankene bak. Helt enkelt så valgte jeg å bruke de samme spørsmålene som er brukt i ICCS-undersøkelsen, der jeg valgte ut fem kategorier fra den:

1. Ytringsfrihet
2. Religion
3. Kvinnens rettigheter
4. Innvandreres rettigheter
5. Handlingsvilje

Hver kategori består av påstander som jeg ville at respondentene skulle ta stilling til, akkurat slik det ble gjort i ICCS-undersøkelsen. Deretter ble de spurt om å reflektere rundt påstandene så langt de klarte. Tanken her var å bruke «talk-alouds» som nevnt ovenfor for å komme inn i en prat om hva som ligger bak de ulike holdningene. Kategoriene er valgt da jeg mener at de er sentrale for demokratisk beredskap.

---

³ Vedlegg

⁴ Vedlegg

5.6 Gjennomføring

Intervjuene ble gjort ved den aktuelle skolen i et avlukket grupperom med lås. Alle respondentene ble informert om hva svarene skulle brukes til, og de fikk en garanti for deres anonymitet i oppgaven. Vi pratet litt først, uten opptak, der vi ble litt bedre kjent og som et forsøk i å gjøre stemningen så avslappet og rolig som mulig. Jeg ga dem beskjed om at jeg ikke ønsket at de oppga navnet sitt, eller andres, under selve intervjuet og forsikret dem en siste gang om at dette var 100 prosent anonymt. Jeg startet så opptaket og gjennomførte intervjuet. Selve intervjuet varte ca. 20-30 minutter.

5.7 Transkribering

Intervjuene er gjort muntlig og tatt opp på bånd. En stor utfordring var å få dette ned på papir, da det for det første var tidkrevende, men også fordi jeg måtte ta hensyn til stopp i setninger og eventuelle avbrytelser. Det kan med andre ord virke forvirrende å lese språk omgjort til skrift (Fog 1998:131-132). Jeg var dog veldig heldig i denne sammenhengen da de aller fleste svar var i noenlunde sammenhengende setninger. De få avbrytelsene er markert i sitatene.

5.8 Analyse

Etter å ha transkribert et helt intervju sitter man igjen med en god del tekst. Denne teksten er lang og selv om den er strukturert innenfor visse kategorier så ville all transkriberingen være fånyttet å inkludere i oppgaven. I resultatene presenterer jeg respondentenes holdninger til påstander og handlinger, i tillegg har jeg valgt ut sitater, med en kort begrunnelse, til hver påstand og handling. Man kan si at jeg sammenfatter dataene for å fremheve meningsinnholdet (Johannesen et. al. 2005:163) som jeg så tar med meg videre inn i analysen og diskusjonen. Kodingen er enkel der jeg skiller mellom positive/negative holdninger. Hovedpoenget her er å trekke frem respondentenes refleksjon knyttet til holdningsspørsmål og handlingsvilje knyttet til demokrati.

5.9 Validitet

Hva validitet angår så må det understrekes at dette er et lite kvalitativt intervju der funn ikke vil være generaliserbare eller representative. Jeg må også fokusere på 1. *beskrivende validitet* – at jeg klarer å beskrive blant annet atferd og setting korrekt, 2. *fortolkende validitet*, altså at jeg klarer å forstå og rapportere informantenes tanker og ideer på en riktig måte, 3. *teoretisk validitet* som betyr at jeg kan beskrive hvordan og hvorfor ting henger sammen og kan vise til relasjoner mellom begreper og at det er overenstemmelse mellom teori og data, 4. *intern*

validitet som betyr at jeg kan rettferdiggjøre/begrunne mine påstander om at det finnes årsakssammenhenger mellom observerte fenomener og 5. *ekstern validitet* som betyr at funnene mine kan generaliseres til andre personer, settinger eller tider; dette betyr ikke generaliserbarhet statistisk, men naturalistisk generalisering og generaliserbarhet gjennom replisering (gjentatte undersøkelser) (Johnson 1997:282-292).

En annen måte å tenke på når det gjelder et kvalitativt intervju er å se på *pålitelighet*, *troverdighet*, *bekreftbarhet* og *overførbarhet* som mål for kvalitet i kvalitativ forskning (Johannesen 2005:198 og Thagaard 2002:21). Pålitelighet ses i sammenheng med hvordan dataene samles inn og bearbeides. Et problem i kvalitativ forskning er at det i stor grad baserer seg på forskerens subjektive forutsetninger. For å styrke påliteligheten til et kvalitativt prosjekt er det derfor viktig å gi en grundig og åpen fremstilling av hele forskningsprosessen (Johannesen 2005:199). Troverdighet vil i denne sammenhengen være knyttet til om intervjuet er gjennomført på en tillitsvekkende måte (Thagaard 2002: 21) Det er også viktig for troverdigheten at funnene gjort reflekterer formålet med studien og representerer virkeligheten (Johannesen 2005:199). Når det kommer til å øke troverdigheten kan det nevnes at en metode er å få flere forskere til å bearbeide og tolke det samme datamaterialet, eller å bruke flere forskningsmetoder. Det ville dog være problematisk i denne undersøkelsen da den kun er basert et seks måneders langt studium og er for begrensende i tid til å kunne utøve disse metodene. Bekreftbarheten ligger i tolkningen og resultatet av den støttes av annen forskning (Thagaard 2002:21). Overførbarhet sier noe om hvorvidt resultatet av forskningen også kan gjelde i andre sammenhenger eller om det kan overføres til lignende fenomener (Thagaard 2002:21 og Johannesen 2005:199).

Når det gjelder selve funnene blir det min oppgave som forsker å sørge for at informantene får de beste forutsetningene for å svare så ærlig som mulig. Jeg er altså avhengig av å begrense skjevhet i svarene jeg får. Dette forsøker jeg å gjøre blant annet ved å intervju elever jeg selv ikke har noe forhold til. Jeg har også gjennomført et pilotintervju for å sikre at spørsmålene jeg stiller er gode og at de er lett forståelige for informantene.

6. Resultater

6.1 Ytringsfrihet

6.1.1

Påstand: Man bør få si og skrive det man vil i Norge.

Helt uenig: 0	Uenig: 0	Vet ikke: 0	Enig: 2	Helt enig: 2
---------------	----------	-------------	---------	--------------

Dette er en kategori som retter seg mer mot respondentenes verdioppfatning enn generelle holdninger, men jeg ønsket å gå litt i dybden om hvorvidt de kunne si noe om ytringsfriheten eller om de kun hadde meg seg den oppfatningen at ytringsfrihet er viktig. Som man ser av tabellen så sier alle fire respondentene at de er enig eller helt enig i påstanden om at man skal få lov til å si og skrive det man vil i Norge. Da de hadde svart på påstanden spurte jeg om de kunne komme med noen eksempler på hva de mente ikke burde være lov å si og skrive:

R1: *"Ja, altså ... rasistiske ting, og hatefulle ting burde jo ikke være lov å skrive ... eller si. Og det burde heller ikke være lov å si stygge ting om enkeltpersoner ... ja, sånn i media og i aviser og sånn. Man sier jo alltid noen stygge ord om andre, dem man ikke liker liksom, men det jo forskjell på hva man prater med venner om, og hva man sier ute blant folk, liksom."*

R2: *"Det er vel ikke lov å si eller skrive noe som går på rase, eller andres tro? For det mener jeg man ikke kan gjøre. Det blir helt feil. Ellers så burde man jo få si og skrive som man vil, det er jo viktig at ikke alle mener det samme."*

R3: *"Rasistiske ting, og stygge ting om andre mennesker burde ikke være lov å si eller skrive, synes jeg. Det er jo greit at man har sine egne meninger, også om andre ... men det går an å holde det inni seg av og til. Man trenger liksom ikke oute noen⁵ eller skrive stygge ting om noen bare fordi man ikke liker at de har en annen religion eller hudfarge."*

R4: *"Nei, det er jo enkelte ting som ikke burde være lov å si og skrive. For eksempel synes jeg at å si at noen er mindreverdig på grunn av hudfarge eller religion er langt forbi hva som er greit. Det blir for dumt, liksom ... bare barnslig. Jeg mener, herregud, er man så rasist at man ikke tåler andre folk så går det an å bare holde det inni seg. Jeg blir så sint på sånt."*

---

⁵ Henge ut noen

Det som er fellestrekket for disse svarene er at alle respondentene sier at de mener at ytringer om rase og religion ikke bør være lov å si og skrive som man vil om. Det var vanskelig å få dem til å tenke seg til noen andre eksempler enn disse, men det var påfallende at alle svarte noenlunde det samme. Jeg tar opp dette i diskusjonskapitlet senere.

6.1.2

Påstand: Det var greit å trykke karikaturtegninger av profeten Muhammed.

Helt uenig: 0	Uenig: 0	Vet ikke: 1	Enig: 3	Helt enig: 0
---------------	----------	-------------	---------	--------------

Etter å ha konstatert hva respondentene mente om ytringsfrihetens plass i demokratiet vårt, så ville jeg prøve dem med et praktisk eksempel. Jeg spurte dem derfor om de var enige eller uenige i påstanden om at det var greit å trykke karikaturtegninger av profeten Muhammed. Svarene jeg fikk var noe tvetydige, der R3 ikke klarte å ta stilling, og svarte *vet ikke*, mens de tre andre til slutt sa seg enige i påstanden. Jeg spurte dem alle om de kunne si noe om det, og det var en tendens at de alle sa at tegningene i seg selv ikke var så farlige, men at det var vanskelig å si at det var greit når mennesker blir drept som en konsekvens av dem. Jeg vil derfor trekke frem svaret til R3, som reflekterte godt rundt hvorfor vedkommende ikke kunne ta stilling til påstanden.

R3: *"Huff, den var vanskelig. Det burde være greit å trykke slike bilder, men samtidig så ble så mange mennesker drept i Frankrike ... det var i Frankrike? Jo, i Frankrike på grunn av at noen ekstremister ikke likte dem og ble fornærma av dem. Jeg skjønner at for noen så er det å undertrykke og håne profeten Muhammed, men det en tegning burde ikke være grunn nok til at noen vil drepe noen. Men nå har jo dette skjedd før, og vi veit jo hvor farlige ekstremister er, de gjør jo alt de blir fortalt at de skal gjøre ... uansett hvor grusomt det er. Da burde man jo vite at det man gjør, altså i vise de tegningene i avisa, man burde jo vite hvor farlig det kan være ... og de kunne jo latt være. Var det egentlig noen vits i å vise dem? Hvorfor måtte de absolutt gjøre det når de veit at det kan være farlig? Jeg skjønner det bare ikke helt. Jeg klarer ikke helt bestemme meg, jeg. Det er jo på en måte greit å trykke noen tegninger, de var jo ikke rasistiske eller noe, og det er vel ikke bare Muhammed de har lagd karikaturer av? Likevel, det å trykke noe de veit er farlig er jo bare dumt. Nei ... jeg klarer ikke bestemme meg, kan jeg svare vet ikke?"*

6.2 Religion

6.2.1

Påstand: Man skal få lov til å tro på det man vil i Norge.

Helt uenig: 0	Uenig: 0	Vet ikke: 0	Enig: 2	Helt enig: 2
---------------	----------	-------------	---------	--------------

Denne påstanden var det bred enighet om blant respondentene, der alle fire sier at de er enige eller helt enige i påstanden. Jeg vil gjerne trekke frem R2 og R4 som jeg mener oppsummerer refleksjonen fra alle respondentene på denne påstanden.

R2: *"Jeg tror vel det sier seg selv, da. Det kan jo ikke være sånn at man ikke skal få tro på det man vil. Det hadde egentlig vært ganske fælt om det ikke var sånn. Vi bør ha respekt for alle synes jeg, og det lærer vi også om på skolen. Jeg tror ikke at det finnes noen riktig religion sånn sett, jeg ... altså ... ingen kan jo vite om det finnes en Gud, eller om noen av de religionene vi har er riktig. Jeg tror kanskje at det går mer på hvordan vi velger å tro eller ikke tro på Gud. Noen synes det er veldig ålreit å ha noe å tro på, mens andre klarer seg fint uten. Sånn synes jeg det bør være i alle fall."*

R4: *"Noe annet hadde vært helt merkelig. Altså, det er alltid noen som er imot folk med en annen religion, men de er rasister og er bare redd for det de ikke veit noe om. Jeg har for eksempel noen muslimske venner, og man merker jo ikke det på en annen måte enn hvis jeg er på middag der for eksempel. De spiser litt annen mat, og kan ikke spise gris ... men de har jo fortsatt veldig god mat, så det er ikke akkurat noe problem i det hele tatt. Jeg tror ikke at noen som har en tro, eller de som ikke tror er så veldig annerledes, jeg. Det er sikkert noen forskjeller, men det er ingenting å være redd for, og når noe ikke er farlig, så kan det heller ikke være så farlig at man kan tro på det man vil."*

6.2.2

Påstand: Levere regler basert på religion er viktigere enn vanlige lover i samfunnet.

Helt uenig: 3	Uenig: 1	Vet ikke: 0	Enig: 0	Helt enig: 0
---------------	----------	-------------	---------	--------------

Når det kommer til levere regler basert på religion så hadde respondentene mange fine refleksjoner knyttet til spørsmålet, og de var alle samstemte i at de var uenig eller helt uenig i påstanden. Jeg vil gjerne trekke frem et par sitater fra R1 og R2 knyttet til dette spørsmålet.

R1: *"Når det kommer til regler og religion så er det vel sånn at vi allerede har noen regler i samfunnet som det også står noe om i Bibelen. Vi skal jo for eksempel ikke drepe, og det står det vel også noe om i de ti bud, gjør det ikke? Jo, jeg mener det gjør det, og vi har jo også fridager som er knyttet til at Norge er et kristent land ... slik som jul og påske. Det betyr jo at selv om vi har lover og regler i Norge, så er de jo på en måte påvirket av kristendommen."*

R2: *"Leveregler har man jo mye av i kristendommen, man skal jo for eksempel ikke arbeide på søndager. Og så står det vel noe om at man ikke skal drepe, og at man skal være glad i foreldrene sine og behandle andre mennesker med respekt. Dette er fine levere regler, men jeg synes ikke at det er kristendommen som skal bestemme hvordan jeg lever ... jeg mener, å respektere andre gjør man jo uansett på en måte, og selv om jeg ikke tror på Gud så er jeg fortsatt veldig glad i mamma og pappa. Skjønner du hva jeg mener nå? Det at noe står i Bibelen trenger liksom ikke bety at man må være kristen for å leve sånn."* R2

6.2.3

Påstand: Religion bør ha innflytelse på hvordan folk oppfører seg mot hverandre

Helt uenig: 0	Uenig: 0	Vet ikke: 1	Enig: 1	Helt enig: 2
---------------	----------	-------------	---------	--------------

Når det kommer til hvorvidt religion skal påvirke hvordan vi oppfører oss hverandre er det litt mer delt, selv om tre av fire sier at de er enige eller helt enige i at religion bør påvirke oppførsel. En av respondentene viste usikkerhet knyttet til spørsmålet og svarte derfor "vet ikke" Jeg vil gjerne derfor trekke frem R1 som var enig med påstanden og R3 som var usikker.

R1: *"Ja, men det er jo naturlig det egentlig, da. Nå tenker på jeg folk som er religiøse altså, og da bør jo religionen si noe om hvordan man skal oppføre seg mot hverandre. Jeg tenker for eksempel på at man i kristendommen skal ha respekt for mammaen og pappaen sin, og at man skal elske andre mennesker. Jeg synes det er ganske fine regler, jeg. Nå er det jo ikke*

sånn at man må ha en religion for å oppføre seg bra mot andre, men dersom man tror på et eller annet så bør jo også religionen si noe om hvordan man skal leve med andre."

R3: "Det er så vanskelig med religion og hvordan man oppfører seg mot hverandre. Altså, mamma sier hele tiden at vi må leve slik som det står i bibelen, og at det står mye om oppførsel der. Men ... jeg tror jo ikke på Gud, og ikke pappa heller ... og vi oppfører jo oss ordentlig mot andre uansett. Jeg tror at religion bør si noe om hvordan vi oppfører oss mot andre ... dersom man tror på Gud, altså ... men religion kan jo ikke påvirke en som ikke tror. Jeg synes det spørsmålet var vanskelig."

6.2.4

Påstand: Religiøse ledere bør ha mer makt i samfunnet.

Helt uenig: 3	Uenig: 1	Vet ikke: 0	Enig: 0	Helt enig: 0
---------------	----------	-------------	---------	--------------

Hva religiøse ledere og makt angår, så var det en bred enighet om at de ikke skal ha mer makt i samfunnet. Samtlige fire var uenig eller helt uenig i påstanden om at religiøse ledere burde ha mer makt. Dette var en av påstandene det var mest refleksjon rundt i kategorien om religion, der alle fire hadde noe å si om det. Jeg kommer ikke til å skrive alle her, men jeg vil gjerne trekke frem R2 og R4 sine svar da jeg anser at disse oppsummerer den generelle refleksjonen.

R2: "Det er galskap å la religiøse ledere få mer makt. Altså, helt seriøst, se hva som skjer i land der religiøse ledere har all makt. Vi har nettopp hatt om dette i samfunnsfag, og jeg ble sjokkert da jeg fikk se hva som skjer der nede. Sharia-lover, henrettelser og undertrykking av kvinner ... jeg ble kvalm, jeg. Man får altså makt gjennom å gjemme seg bak religionen og si at man kan bestemme som man vil fordi Gud har sagt det, eller fordi det står i en eller annen hellig tekst. Henging av mennesker fordi de har sex uten å være gift, steining på grunn av utroskap. Hvem har gitt dem slik makt, egentlig?" (Tar en liten pause, jeg er i ferd med å stille neste spørsmål før respondenten fortsetter: "Og det er jo ikke bare muslimske land som har hatt det problemet, jeg mener, kristendommen og har vært skikkelig stygg. Jeg husker vi hadde om avlatspenger for noen uker siden i RLE, og hvordan kirken tjente store penger på det. Det er jo mye av det samme ... altså bruker religiøse ledere religion for å tjene penger, eller kunne få makt. Det er jo ikke bra i det hele tatt. Derfor synes jeg at religion og makt i samfunnet er skikkelig farlig."

R4: "Herregud, tenk om religiøse ledere skulle bestemt i Norge, da? Hva ville skjedd da? Alle måtte plutselig tro på Gud, eller lyve om det for å ikke bli satt i fengsel eller drept. Dette har vi nettopp hatt om, og det er bare skummelt hva land med religiøse ledere som ledere i de landa går gjennom. Æsj... vi leste i aviser på nett om barn som blir satt i fengsel, voksne som blir drept for å ha en annen tro enn det som er lov. Hva om vi skulle hatt det sånn? Hva hvis Erna Solberg ... er det det hun heter? (Jeg nikker) ... skulle bestemt at alle måtte stemme Høyre eller FrP fordi det bare er sånn det er. Det er jo ikke sunt, det er seriøst helt vanvittig. Nei, religion kan misbrukes, det er helt j****, faktisk. Jeg har ingenting imot at man har en tro, eller at man tror på Gud ... eller lever etter religiøse regler hjemme, men vi lever i 2015. I 2015 velger vi våre egne ledere, og sånn skal det være.

6.2.5

Påstand: Religion hjelper meg til å avgjøre hva som er rett og galt i samfunnet.

Helt uenig: 1	Uenig: 2	Vet ikke: 0	Enig: 0	Helt enig: 1
---------------	----------	-------------	---------	--------------

Påstanden om hvorvidt respondentene var enige i at religion hjelper dem med å skille mellom rett og galt skiller dem noe. Her svarer R1 helt enig på påstanden, mens de tre andre er uenig eller helt uenig. Jeg ba R1 om å utdype litt.

R1: "Selv om religion ikke skal være mer viktig enn lovene vi har i Norge, så hjelper troen min meg helt klart med å skille mellom rett og galt sånn ellers. Jeg er ikke sånn kjempetroende altså ... men jeg tror på Gud, og hjemme sier vi at om man lever livet som et godt menneske, så vil man komme til Himmelen. Jeg er ikke helt sikker på om jeg tror på Himmelen, det virker så rart ... men jeg tror på at Gud hjelper meg i livet. Det er så godt å be, man får et uttrykk, liksom. Eller, utløp heter det kanskje. Og gjennom å tro, så kan jeg bruke det hvis jeg lurer på om noe er riktig å gjøre. Er dette snilt? Eller er det slemt? Jeg husker at noen i klassen en gang ville jukse på en prøve, og de spurte om jeg ville være med på det. Men jeg ville ikke det, jeg tenkte med en gang på hva Gud ville mene om det, og jeg fikk en vond følelse av det. Hehe, det høres kanskje rart ut, men jeg tror at fordi jeg tror på Gud så var det lettere å si nei den gangen. Og da var det jo en hjelp i å skille mellom rett og galt, hvis du skjønner hva jeg mener?

6.2.6

Påstand: Religion er viktigere for meg enn hva som skjer i norsk politikk.

Helt uenig: 3	Uenig: 1	Vet ikke: 0	Enig: 0	Helt enig: 0
---------------	----------	-------------	---------	--------------

På den siste påstanden om religion skulle respondentene ta stilling til om de var enige eller uenige om religionen var viktigere for dem enn hva som skjer i norsk politikk. Her var alle fire samstemte i at de var uenig eller helt uenig i påstanden Jeg vil gjerne trekke frem R1 og R4 sine refleksjoner knyttet til påstanden.

R1: *"Altså ... religionen er viktig for meg, men det er personlig. Det var en vanskelig påstand. Politikk er jo det som påvirker oss alle sammen, sånn som at mamma har sagt at på grunn av politikk så får vi gratis skolebøker og sånn, mens det å være kristen ikke har noen betydning for andre enn meg selv. Helt personlig så er jo religionen viktig for meg, men siden politikk påvirker alle, så må det være viktigere. Uff, jo ... det må være sånn, det er nesten stygt å si det, men jeg tror at man skal tenke på alle, og ikke bare seg selv.*

R4: *"Nei, religion kan jo ikke være viktigere for meg enn hva som skjer i Norge. Det er jo norsk politikk som avgjør hva som skjer i Norge, og det er jo her vi lever. Religion tenker jeg er viktig for mennesker personlig, og det har ikke så mye å gjøre med hva som skjer i samfunnet. Ja ... bortsett fra noen ting som kristne ferier og sånn i Norge, da. Men likevel så er det jo politikken i landet som avgjør hvordan man har det ofte, og da tenker jeg at det blir veldig feil å si at religion skal være viktigere enn politikk."*

6.3 Kvinners rettigheter

Når det kommer til kvinners rettigheter var også respondentene veldig pratsalige, der de hadde mange gode innspill for å underbygge sine holdninger til kvinners rettigheter i demokratiet Norge. Dette var kanskje den kategorien der de sterkeste meningene kom frem. Jeg skiller ikke mellom gutter og jenter i denne oppgaven, da skulle jeg gjerne ha hatt flere respondenter, men jeg kan si at både gutter og jenter i denne oppgaven svarte med stor iver. Jeg vil derfor gjerne komme med en del sitater fra denne delen av intervjuet; det kom veldig mange gode refleksjoner som jeg mener er relevant, og interessante å ha med.

6.3.1

Påstand: Kvinner kan ha de samme yrkene som menn.

Helt uenig: 0	Uenig: 0	Vet ikke: 0	Enig: 2	Helt enig: 2
---------------	----------	-------------	---------	--------------

Når det kommer til hvorvidt kvinner kan ha de samme yrkene som menn, så var det noen delte meninger da jeg ba respondentene om å si noe rundt det. Alle fire var enige eller helt enige i påstanden om at kvinner kan ha de samme yrkene som menn, men det var likevel noe tvil.

R1: *"Selvfølgelig kan kvinner ha de samme yrkene som menn. Vi er ikke så svake, liksom. Ei venninne av mamma jobber i politiet, og det er jo en jobb der man må være sterk. Det at gutter kanskje er sterkere enn oss betyr ikke at vi ikke kan gjøre det samme som dem. Jeg tror at vi jenter ofte er smartere, og derfor tar bedre valg noen ganger. Man trenger ikke alltid være sterkest for å være best. Dessuten, i klassen vår er det mange jenter som er bedre på skolen enn guttene, det betyr jo at det guttene kan, kan vi også ... kanskje bedre til og med!"*

(Tar en liten pause før R1 fortsetter)

"Men så handler det jo også litt om hva man selv vil, da. Jeg mener, jeg har ikke lyst til å bli snekker eller jobbe som bilmekaniker. «Jarle» (omgjort navn) vil for eksempel bli mekaniker som broren sin, og det vil jeg i alle fall ikke bli. Kanskje er det derfor jenter har andre jobber enn gutter, at det går på hva man har lyst til, liksom. Men det betyr likevel ikke at jenter ikke kan. Det betyr jo bare at vi ønsker forskjellige ting."

R2: *"Jeg synes jo at kvinner kan gjøre det samme som menn, men det er jo ofte ikke sånn, da. Jeg husker på barneskolen, det var ikke så mange menn som var lærere der. Det er flere her på ungdomskolen. Broren min jobber også i en barnehage, og han sier at han er den eneste gutten som jobber der. Skjønner du hva jeg mener med det? ... Det virker som man tar andre*

valg når man er jente ... det er vanskelig å forklare ... men det virker som om jenter velger annerledes enn gutter. Hos gutta i klassen vil mange enten jobbe i politiet, eller gå idrettslinja, mens jentene er mer opptatte av andre ting virker det som ... sånn som veterinær, eller noe innenfor medisin. Vi hadde en oppgave i UTV⁶ der vi skulle presentere hva vi hadde lyst til å bli, og man så forskjell på jentene og guttene, altså. Men det trenger jo ikke bety at jentene ikke kan gjøre det samme som guttene, men at man bare velger annerledes.

R3:

"Åååh, jeg blir så irritert over sånne påstander. Åja, påstanden var at kvinner kan ha de samme yrkene som menn ... haha! Ja det kan vi jo så klart! Det er ikke alle som er enige i det da virker det som ... vi får alltid høre at vi jenter ikke kan gjøre det samme som guttene. Det er så urettferdig, guttene tror alltid at de er så mye bedre enn oss. Det er jo helt feil ... jeg mener ... det er bare tull at kvinner ikke skal kunne gjøre akkurat det samme som menn. Det er jo ikke alltid man vil det, jeg synes for eksempel at det å jobbe som snekker eller elektriker høres veldig kjedelig ut, men jenter kan gjøre en like god jobb der som gutter hvis det er det de har lyst til å jobbe med. I klassen er det jo ofte guttene som spør jentene om hjelp når vi jobber med lekser og sånn ... så ... vi er jo smartere enn dem, hehe. Så jenter kan gjøre akkurat det guttene kan i alle fall!"

R4: "Det er sikkert mange som er uenige i den påstanden, men jeg tror at i Norge så bør alle kunne gjøre det de vil. Og man kan gjøre det man vil, det betyr ikke så mye om man er jente eller gutt. Jeg tror at jenter kan gjøre den samme jobben som gutter kan, uansett hva det er. Det handler jo bare om å være flink i det man jobber med.

---

⁶ Utdanningsvalg

6.3.2

Påstand: Kvinner bør tjene like mye som menn.

Helt uenig: 0	Uenig: 0	Vet ikke: 0	Enig: 2	Helt enig: 2
---------------	----------	-------------	---------	--------------

Denne påstanden var alle respondentene enige om, de var enige eller helt enige i at kvinner skal tjene like mye som menn. Det var derimot ikke like mye refleksjon knyttet til denne påstanden, men jeg vil trekke frem R2 og R3 som hadde noe å si om det:

R2: *"Det er vanskelig å svare på, annet enn å si at jeg jo synes at kvinner skal tjene like mye som menn. Men det handler jo mye om hva man jobber med også. Og barn, ikke minst. Det er jo jenter som blir gravide og føder, da er det jo naturlig at man er mer hjemme, kanskje man jobber litt mindre enn også. Mamma gjorde i alle fall det da vi var små, så hun tjente nok ikke like mye som pappa. Men det var jo ikke så dumt det ... jeg mener ... vi fikk jo se mamma mye, og pappa betalte mesteparten av regningene, selv om mamma alltid har sagt at pappa ikke er i stand til å håndtere penger ... alt går til hobbyene hans. Vi ler litt av det hjemme! Men likevel, da ... kvinner bør jo tjene like mye som menn, i alle fall hvis man jobber like mye."*

R3: *"Ja, det burde jo være sånn. Det er vel ingen ordentlig grunn til at kvinner skal tjene mindre enn menn? Jeg skjønner jo at menn kanskje har andre jobber, men det kan da vel ikke være sånn at menn får de best betalte jobbene hele tiden? Er vel ikke så mye mer å si om det egentlig!"*

6.3.3

Påstand: Man bør tjene likt for likt arbeid, uavhengig av kjønn.

Helt uenig: 0	Uenig: 0	Vet ikke: 0	Enig: 2	Helt enig: 2
---------------	----------	-------------	---------	--------------

Den neste påstanden var det mer enighet om. Respondentene var enige eller helt enige i at man bør tjene likt for likt arbeid, men det var også en grad av overraskelse blant respondentene om at man ikke nødvendigvis tjener likt selv om man har den samme jobben. Responsen gikk for det meste på at det ikke kan gå an at man skal gjøre den samme jobben, og likevel få ulik betaling. Jeg har lyst til å trekke frem hva R2 og R4 hadde å si om påstanden.

R2: *"Altså, du mener at selv om man jobber med det samme, så kan man få mindre lønn fordi man er jente? Hva slags tull er det da? Selvfølgelig skal man få den samme lønna hvis man*

gjør det samme! Det kan vel ikke være lov å si at fordi man er jente, så skal man få mindre betalt. Det er jo bare driturrettferdig! Det kan vel ikke være sånn, vel? Jeg skjønner jo at hvis man gjør andre ting på jobben enn andre, så kan man ha en annen lønn, men dersom man gjør akkurat det samme, så skal man jo ha lik lønn ... ærlig talt."

R4: "Det blir jo veldig dumt hvis man skal få ulik lønn hvis man gjør akkurat det samme. Jeg kan jo skjønne det hvis man ikke har akkurat den samme jobben, ja ... sånn som at man for eksempel er leder eller sjef, men at man gjør den samme jobben. Da har man jo et lederansvar, og da skal man jo ha bedre lønn, mener jeg. Men om man gjør akkurat det samme, uten noe ekstra ansvar, så skal ikke det om man er gutt eller jente ha noe som helst å si. Det blir jo bare tullete. Urettferdig. Og det skal ikke være sånn ... i alle fall ikke i Norge ... vi skal jo være verdens beste land å bo i, og da skal man jo ikke gjøre det sånn at jenter skal tjene dårligere enn gutter hvis man jobber med det samme."

6.3.4

Påstand: Kvinner bør ha like rettigheter som menn.

Helt uenig: 0	Uenig: 0	Vet ikke: 0	Enig: 2	Helt enig: 2
---------------	----------	-------------	---------	--------------

Når det kommer til påstanden om at kvinner skal de samme rettighetene som menn så er alle fire enige eller helt enige i den påstanden. Også her fikk jeg respondentene til å prate en del, det var også en påstand som skapte litt engasjement. Hovedtendensen er at alle respondentene oppfattet påstanden som selvsagt, det burde egentlig ikke eksistere noen som helst tvil over at kvinner skal ha de samme rettighetene som menn. Jeg oppfattet at dette kunne de si en del om, og det gikk nok en gang på rettferdighetsfølelsen, noe som også kom frem da påstandene handlet om kvinner i arbeidslivet. Siden alle respondentene hadde noe å si om påstanden, så vil jeg gjerne trekke frem alle sammen.

R1: "At kvinner skal ha de samme rettighetene som menn er vel sånn det skal være, er det ikke? Det er vel ikke noe å si på det egentlig ... alle som bor i Norge må jo ha det samme rettighetene. Vi kan jo ikke ha det sånn som før da kvinner ikke kunne gjøre mye av det menn kunne bare fordi de ikke fikk lov. Det er vel ikke så lenge siden kvinner i Norge fikk stemmerett? Jeg husker ikke helt når det var, jeg ... men jeg mener at det ikke er snakk om så mange år. Eller, det er jo mange år da, sikkert over hundre, men historielæreren vår sier at hundre år ikke er mye ... ikke sånn egentlig i alle fall. Uansett, da ... selvfølgelig skal kvinner ha de samme rettighetene som menn, så langt har vi kommet i dag. Og det er veldig bra, det."

R2: "Det er jo ikke annet enn rettferdig at kvinner skal ha de samme rettighetene som menn. Hva slags tull hadde det vel ikke vært om det ikke var sånn? Skal ikke kvinner få lov til å få hjelp om de er syke, eller få bli det de vil bare fordi at man synes menn er viktigere? Det høres jo bare kvalmt ut, og sånn skal det ikke være i Norge. Det skal være rettferdig, det må det bare være. Ellers blir det for dumt. Jeg blir litt irritert når jeg tenker på at det ikke er sånn, eller at det en gang ikke har vært sånn. Jeg så en gammel film på TV i helgen, jeg husker ikke helt hva den het ... men der var det mange kvinner som ikke jobba, men som bare var hjemme med barna. Housewives, liksom. Sånn som den TV-serien, vet du. Hva i all verden er det for noe da? Bare fordi man har barn, så skal jentene være hjemme uten å få jobbe. Så trist. Nei, sånn skal det ikke være, derfor er jeg helt enig i påstanden om at kvinner skal ha de samme rettighetene som menn."

R3: "Man kan jo ikke ha andre rettigheter for kvinner enn for menn, da. Det blir teit. Urettferdig så det holder. Det blir jo det samme som å si at menn er bedre enn kvinner, eller at kvinner trenger andre rettigheter enn menn."

R4: "Det er jo selvsagt det, da. Vi kan jo ikke skille mellom kvinne og mann i dag. Det er ikke riktig. Herregud, tenk om det skulle vært sånn at vi skiller mellom hva man skal ha rett på, da? Det er vel sånn man levde for mange hundre år siden, vi bør strengt tatt ha kommet litt lenger enn som så i dag."

6.3.5

Påstand: Kvinner bør holde seg unna politikk.

Helt uenig: 2	Uenig: 2	Vet ikke: 0	Enig: 0	Helt enig: 0
---------------	----------	-------------	---------	--------------

Neste påstand, som går på kvinners plass i politikken var nok den påstanden som skapte mest furore. Samtlige fire var helt klare på at de var uenige eller helt uenige i at kvinner burde holde seg unna politikk. Igjen var dette et spørsmål der alle hadde noe å si, og jeg velger nok en gang å ta med samtlige respondenter her. Jeg understreker at påstanden var en som respondentene reagerte på, og derfor så er et par av svarene noe grafiske.

R1: "Hva i all verden er det for en påstand? Det er jo helt sinnsykt! Hvorfor skulle ikke kvinner være politikere eller ledere? For f***, vi har jo en kvinne som statsminister i dag! (puster) ... beklager, jeg hadde bare ikke forestilt meg en sånn påstand da vi begynte. Det gjorde meg bare sint. Men kvinner har helt klart noe å gjøre i politikken, det er ingen grunn

til at kvinner skal gjøre en dårligere jobb. Vi vil jo det samme, det er ingenting som gjør at kvinner ikke kan gjøre en like god jobb som menn som ledere for et land. Kanskje kan jenter gjøre en bedre jobb til og med! Menn skal jo bare yppe seg hele tida, de skal liksom tøffe seg. Hvor mange kriger har kvinner startet? Ingen så vidt jeg veit. Jeg tror verden hadde vært fredeligere, jeg ... hvis alle politikere hadde vært jenter. Haha, girl power, liksom!"

R2: "Nei fydda, her gjelder det å trå varsomt. Altså, de fleste store ledere gjennom tidende har jo vært menn. Men det har vel litt å gjøre med at det var vanlig at menn ble sett på som de som skulle lede, mens kvinner ikke var så mektige? Men sånn som i 300 da, den filmen veit du. Der var jo kvinnene kjempeviktige når mennene var borte, og de fikk respekt. Jeg synes kanskje at vi har kommet så langt nå at det er tullele å si at kvinner ikke har noe i politikken å gjøre ... de er jo like flinke som menn, og like smarte."

R3: "Oi, den var ikke pen. Er du sikker på at du har skrevet ned riktig spørsmål? Eller, påstand, da. Bør holde seg unna politikk, det er jo drøyt. Kvinner har da alt i politikk å gjøre! Ærlig talt, har du den med bare for å provosere? Vi har jo hatt kvinnelige statsministere i Norge, vi ... og det har jo gått bra det. Det er jo mange kvinner i politikken allerede, og de gjør da en like god jobb som menn. Den var rett og slett fæl, altså. Jeg mener helt klart av kvinner har noe å gjøre i politikken, men det er jo sånn at man gjerne hører om menn, og det er jo ikke bra akkurat. Det er litt for mange menn, synes jeg."

R4: "Neimen f***, da! Erru serr nå liksom?! Hva skal det liksom være for noe? Du koddet nå eller? Er det du som mener det her?"

Jeg svarer: "Nei, det er ikke jeg som mener det, jeg vil bare at du tar stilling til påstanden og sier noe om det. Det kan jo virke som om du har litt å si om det når du blir såpass sint?"

R4: "Åja, sorry, ass. Den var bare ikke pen. Huff ... Altså, jenter kan gjøre minst en like god jobb som gutter i politikk, bare se hvem som er statsminister i Norge nå, liksom. Det blir jo som å si at kvinner er svakere ledere enn menn, og det er jo helt dust. Vi har jo en kvinnelig rektor her også, og hun gjør da vel en god jobb? Og hadde hun ikke det, så har ikke det noe å gjøre med hun er kvinne. Gutter tror vel gjerne at jenter ikke kan gjøre det de kan, men det kan vi. Så det, så!"

6.3.6

Påstand: Menn er bedre kvalifisert til å være politiske ledere enn kvinner.

Helt uenig: 1	Uenig: 3	Vet ikke: 0	Enig: 0	Helt enig: 0
---------------	----------	-------------	---------	--------------

Den neste påstanden spurte om hvorvidt respondentene var enige eller uenige i at menn er bedre kvalifiserte politiske ledere enn kvinner, og nok en gang så var alle fire uenig eller helt uenig i påstanden. Det var ikke like sterke reaksjoner på denne påstanden som den forrige, og alle respondentene holdt seg for det meste til å si at det som lå bak deres meninger her samsvarte med det som ble sagt om den forrige påstanden. Jeg tar likevel med R2 sine tanker om påstanden:

R2: *"Det her blir jo mye av det samme som i stad, da. Like dum påstand som den forrige ... vi ser jo at kvinner kan være like gode ledere som andre. Rektor her på skolen er jo dame, liksom. Jeg synes hun gjør en god jobb, jeg. Nå er jo ikke det å være rektor det samme som å være politisk leder, kanskje ... jeg veit ikke, jeg ... men det er sikkert veldig likt, og da er det jo ikke riktig å si noe annet enn at kvinner er minst like gode som menn."*

6.3.7

Påstand: Dersom det hadde vært lite arbeid å få bør menn få jobb før kvinner.

Helt uenig: 3	Uenig: 1	Vet ikke: 0	Enig: 0	Helt enig: 0
---------------	----------	-------------	---------	--------------

Den siste påstanden sier at dersom det hadde vært lite arbeid å få, så burde menn få arbeid før kvinner. Nok en gang var alle respondentene uenig eller helt uenig i påstanden, og igjen hadde alle noe å si om den. Jeg velger også her å ta med fra alle sammen, fordi de kom med ulike vinklinger på hvorfor de mente de mente, i tillegg til at R1 viste tegn til tvil på hva respondentene egentlig mente.

R1: *"Nei, det blir jo feil, da. Hvorfor skal menn komme før kvinner i jobb, da? Selv om det er lite jobb å få, så kan det jo ikke være sann at kvinnene bør være dem som er hjemme?! Jeg mener helt klart at man ikke kan gjøre det sann. Eller, åja ... nå skjønnte jeg litt mer av påstanden, egentlig. Tror jeg, da. Hvis det er lite jobb, så vil jo da kanskje menn være mer i jobb fordi kvinnene passer på barna? Eller? Kanskje det ikke er så ille, da? Nei, nei ... nei... likevel kan det jo ikke være sann, man kan jo ha barna i barnehage, og de er jo på skolen. Både mamma og pappa jobber jo mens jeg er her, og det går jo bra. Men når barna er babyer*

så er det kanskje verre? Mamma var hjemme med broren min da han nettopp var født, mens pappa jobba. Men pappa tok ut en slags ferie han også, husker jeg. Han sa at han fikk betalt fra jobben selv om han ikke var der. Da var mamma tilbake på jobb, og pappa var hjemme hele dagen. Nei, så lenge pappa kan være hjemme med en baby, så kan vel alle menn være det også, sånn at kvinner også kan jobbe? Jo... det synes jeg. Haha, da var det jo ikke så vanskelig, likevel. Bare jeg som tenker litt for mye, tror jeg ... hehe."

R2: "Oi, den var jo litt tricky, da. Nei, menn bør ikke få jobb før kvinner, men jeg kan på en måte skjønne det. Menn har jo vanligvis jobba mest, men kvinner er minst like flinke. Og når vi da har kommet til 2015, så er det jo helt håpløst å mene noe annet. Jeg er litt glad i historie, og spesielt store kriger. Jeg så en dokumentar på History Channel⁷ om hva slags rolle kvinnene hadde i USA da de gikk inn i krigen. De tok jo over fabrikkene, de jobbet hver dag, og tok over jobbene til de mennene som ble sendt ut som soldater. Det viser jo bare at kvinner er like gode til å jobbe som menn. Jeg leste faktisk om det i en bok om våpen fra krigen ... at dersom man har et våpen fra 2. verdenskrig, så er det veldig sannsynlig at det var kvinner som bygde det. I alle fall som lagde noen av delene som våpenet er laget av. Det er jo litt kult å tenke på, da ... jeg mener ... våpen, og det å jobbe med metall og tre høres jo veldig «mannsk»⁸ ut ... likevel så er mange våpen bygd av jenter. Jeg synes det er skikkelig tøft, jeg. Ja, du skjønner hva jeg mener da, ikke sant? Det er jo ingen grunn til at menn skal få jobb før kvinner bare fordi det ikke er så mange jobber å få."

R3: "Hahaha, yeah right, liksom. Det blir for urettferdig, altså! Det kan ikke være sånn at menn skal få noe før kvinner bare fordi det er lite av det. Det er jo det samme som å si at kvinner er mindre verdt igjen, og at de ikke kan gjøre det samme som menn, og det er jo helt på trynet. Jeg mener, ærlig talt da, skal kvinner da liksom bare gå tilbake til å være hjemme med ungene, vaske og lage mat, da? Gå tilbake til at menn er så mye viktigere, og derfor fortjener å være dem som tjener penger? Nei, det er blir bare for dumt. Det er det samme som du spurte om i stad, at kvinner kan gjøre det menn kan, og at kvinner er like flinke, og bør få betalt for den jobben de gjør. At menn liksom da skal få jobber først, det er så dumt, det."

R4: "Jaha, ja ... nei, det at menn liksom skal få jobb før kvinner bare fordi de er menn ... da går vi tilbake til sånn som det var før da, jo. Kvinnene hjemme med unger, vask og ikke noe liv. Jeg synes det er bra jeg om kvinner velger å være hjemme med barna ... hvis de vil, og

---

⁷ Egen TV-kanal som fokuserer på verdenshistorie

⁸ Respondenten lager hermetegn med fingrene

ikke fordi noen har nektet dem å jobbe bare fordi de er kvinner og menn skal være de første som får jobb. Jeg tror at dersom det hadde vært sånn, så hadde kvinner gått sammen om å endre det. Jeg tror ikke kvinner hadde godtatt å bli pressa ut av jobbene sine. I alle fall ikke nå som kvinner flest er i jobb ... i alle fall i Norge, da. Men heldigvis så er jo ikke den påstanden noe som kommer til å skje, mener jeg i alle fall. Det er vel umulig at det plutselig skal bli for få jobber i Norge uansett. Vi er jo verdens beste land å bo i, og det beste landet å bo i må jo også ha mange jobber sånn at alle kan tjene penger og leve som alle andre. Urettferdighet hører jo ikke hjemme i Norge hvis det skal være så godt å bo her, mener jeg."

6.4 Etnisitet

6.4.1

Påstand: Innvandrere i Norge bør ha de samme rettighetene som alle andre.

Helt uenig: 0	Uenig: 0	Vet ikke: 0	Enig: 3	Helt enig: 1
---------------	----------	-------------	---------	--------------

Denne påstanden var det bred enighet om blant respondentene, og de aller fleste svarte noenlunde det samme da jeg ba dem om å utdype hvorfor de mente at innvandrere i Norge fortjener de samme rettighetene som alle andre. Jeg vil gjerne trekke frem R1 og R3 sine tanker om påstanden.

R1: *"Selvfølgelig skal de samme de samme rettighetene som alle andre når de bor i Norge. Det sier jo seg selv, det da. Vi kan ikke ha det sånn i Norge at noen ikke skal ha de samme rettighetene som alle andre. Mange av dem som kommer hit er jo flyktninger, de har opplevd krig og drap. Mange av dem har sikkert mistet mange av dem de er glade i også, og så skal de da liksom ikke få hjelp eller ha rettigheter. Det hadde jo vært helt sykt, det. Vi som bor i Norge er kjempeheldige som har det så bra, og da skal vi selvfølgelig hjelpe så mye vi kan når noen kommer fra krig og må rømme fra hjemmet sitt."*

R3: *"Jo, alle som bor i Norge må jo ha de samme rettighetene, ellers blir det dumt. Det er jo mennesker som har rømt fra krig som regel som kommer hit. Jeg tror ikke noe på at det bare er tiggere som kommer hit for å snylte på staten. Onkelen min sier det, nemlig, men vi har lært på skolen at de fleste som rømmer landet sitt, ikke kommer hit for å stjele eller tigge penger, men de rømmer fordi noen er ute etter dem. De kan ha feil religion for eksempel, eller så har de gjort eller sagt noe mot lederne i landet som gjør at de står i fare for å bli drept. Og så har jeg hørt at de fleste som kommer til Norge er dansker og svensker. Og de er jo akkurat som oss, vi kan jo forstå dem til og med ... selv om dansk er litt vrient å forstå da, hehe. Nei, jeg tror at alle som bor i Norge må få ha de samme rettighetene, uansett hvor lenge man har bodd her ... jeg mener det at ingen skal måtte tåle å se at andre får noe du selv ikke får bare fordi man ikke er fra det landet man er i ... spesielt ikke når man bor der."*

6.4.2

Påstand: Skolen bør lære elevene å respektere alle mennesker, uavhengig av hvilken etniske gruppe de tilhører.

Helt uenig: 0	Uenig: 0	Vet ikke: 0	Enig: 2	Helt enig: 2
---------------	----------	-------------	---------	--------------

På denne påstanden var respondentene nok en gang samstemte i at de var enige eller helt enige i påstanden. Igjen så gikk mye av det de sa litt over i hverandre, og refleksjonene var veldig like. Jeg vil gjerne trekke frem R3 og R4 sine svar.

R3: *"Skolen må jo være det stedet der man lærer å respektere andre. Altså, man skal jo alltid respektere andre, og vise toleranse overfor andre som ikke mener det samme som deg selv, eller som tror på andre ting enn deg selv ... og da blir det jo feil hvis ikke man skal lære sånt på skolen. Da blir det vel fort til at man lærer masse rart hjemme, og jeg veit om noen som bor i området vårt som ikke er så glad i innvandrere. De kaller dem navn ... jeg vil egentlig ikke si dem høyt ... men du skjønner vel hva det kan være? (Jeg nikker) Og da vil jo sikkert barna deres lære det av dem ... og hvis ikke man lærer på skolen da at man ha respekt for alle, og ikke minst å lære om at ikke alle har det like bra som det vi har det, så vil man jo oppleve mye mer hat, tror jeg.*

R4: *"Jeg tror at man nesten bør få litt oppdragelse på skolen, jeg. Det er så lett å være rasistisk om man ikke får beskjed om hva det er ... ja, altså ... at man oppfører seg som en rasist uten at man er klar over det ... eller at man tror at noen mennesker er mindre verdt fordi man har hørt det hjemme, eller på TV. Man kan jo lese så mye rart på internett, liksom. Det finnes mange blogger og forum der man kan lese mye stygt om andre mennesker. Og det går mye på rase der ... jeg husker spesielt at vi leste en blogg som mente at muslimer i Norge er i ferd med å overta landet, og at det snart kommer «Shazia...», nei... «Shara...» hva heter det igjen? (Mener du Sharia-lover?, sier jeg) Ja! Sharia-lover ... at vi i Norge snart må bli muslimer fordi det er så mange av dem, og at Oslo snart er en egen muslimsk stat. Tenk det, da?! Altså, man skjønner jo at det bare er tull, men hva om noen ikke tror det? Hva om noen faktisk tror at det er sant? Herregud... så, ja ... skolen bør absolutt lære oss om respekt for andre mennesker, uansett hvor de kommer fra.*

6.4.3

Påstand: Alle folkegrupper burde ha like muligheter til å skaffe seg gode jobber i Norge.

Helt uenig: 0	Uenig: 0	Vet ikke: 1	Enig: 2	Helt enig: 1
---------------	----------	-------------	---------	--------------

På denne påstanden var tre av respondentene enige i at man burde ha like muligheter til å få gode jobber i Norge. Jeg vil her trekke frem R1 og R4 sine svar. R1 er usikker, og det er denne refleksjonen jeg spesielt ønsker å fremheve.

R1: "Altså, jeg veit ikke helt, jeg. Det kommer jo litt an på hva man anser som gode jobber og, da. Jeg tenker liksom på gode jobber som lege, eller politi eller kanskje forsker eller noe. Og ja, alle burde jo egentlig ha like gode muligheter til å få gode jobber, men det er jo noen problemer med det også. Jeg tenker for eksempel på språk, da. Jeg kan jo ikke gå til en lege som ikke prater norsk for eksempel. Og jeg synes det er litt skummelt om jeg skal møte på en politimann hvis jeg trenger hjelp som heller ikke kan norsk. Det er klart, kan personer fra en annen folkegruppe norsk skikkelig, så er det jo ikke noe problem ... men det er litt vanskelig. Og så handler det jo litt om hva slags utdanning de har da. Jeg tenker at man ikke kan vite om noen som har utdanning fra et annet land har den utdanninga de trenger for å gjøre en god jobb her i Norge. Det er kanskje litt stygt å si det også, men man kan jo ikke vite hva slags utdanning utlendinger, eller innvandrere har da, og da vil jeg jo helst ikke bli behandla av for eksempel en lege som ikke er godt nok utdanna. ... Huff ... nå sa jeg mye her, men jeg synes det er så vanskelig. For når alt kommer til alt, da, så burde alle i utgangspunktet ha like muligheter, men det er så mange personlige ting som kan gjøre at det blir vanskelig igjen. Derfor så sier jeg «vet ikke» på den påstanden, jeg."

R4 var litt mer generell i sine tanker om påstanden, men jeg vil likevel ta den med da den oppsummerer innholdet i de andre respondentenes svar.

R4: "Jo, men alle burde jo ha like muligheter til å få seg en god jobb da. Det er jo ingenting som sier at en som er etnisk norsk er bedre enn en som kommer fra et annet land til å gjøre en jobb. Jeg mener helt klart at vi ikke er flinke nok til det her i Norge, jeg. Vi hadde om det i samfunnsfag i begynnelsen av 8. klasse, og der leste vi noen avisartikler om at det er mange med utenlandske navn som ikke engang blir kalt inn til jobbintervju. Det var til og med en som endret navnet sitt til et mer norsk navn, og han ble kalt inn til mange intervjuer etterpå. Det er jo ganske sykt. Og det er veldig, veldig urettferdig. Tenk om jeg skulle slite med å få

jobb da fordi jeg heter «*****»⁹ siden besteforeldrene mine kommer fra et annet land! Det blir jeg litt sint av å tenke på, faktisk. For det blir jo bare helt feil. Alle som bor i Norge skal ha de samme mulighetene."

6.4.4

Påstand: Alle folkegrupper bør ha rett til å skaffe seg en god utdanning i Norge.

Helt uenig: 0	Uenig: 0	Vet ikke: 0	Enig: 2	Helt enig: 2
---------------	----------	-------------	---------	--------------

Nok en gang er alle respondentene enige om at de er enige eller helt enige i påstanden. Uten at jeg skal trekke den videre før i diskusjonen senere, så vil jeg poengtere her at jeg ble overrasket over graden av refleksjon rundt denne påstanden. Jeg vil derfor gjerne trekke frem alle respondentene.

R1: *"Ja, men det er jo klart at alle skal få lov til i Norge! Vi er da ikke et land som ikke lar alle få bli det de vil ... ja, hvis de klarer det selvfølgelig. Er man smart nok, så skal du jo selvsagt få lov til å utdanne deg til å bli akkurat det du selv vil bli. Jeg kan se for meg at «*****»¹⁰ ikke skal få lov til å bli lege, fordi han ikke kommer inn på den linja han vil bare fordi han ikke er norsk. Eller ... han er jo norsk da ... men du skjønner hva jeg mener. Faren hans er jo lege, liksom, og han var her og snakket om hvordan han måtte utdanne seg på nytt da han kom til Norge. Han sa at Norge ikke godkjente at han var utdanna lege fra et annet land, så han måtte utdanne seg igjen her i Norge. Og det i tillegg til å måtte lære seg norsk. Det er jo ganske vilt, men han fikk jo da i alle fall muligheten til å utdanne seg, da. Og sånn skal det jo være, mener jeg. Det skal ikke være sånn at man ikke skal kunne få utdanne seg til å bli det man vil dersom man er smart nok."*

R2: *"Men herregud, ja selvfølgelig skal alle få lov til å få en god utdanning i Norge. Men jeg tror det går veldig mye på hva man vil, da. Men det er kanskje det du mener med «rett til»¹¹. Hvis man vil få en god utdanning i Norge, og man er klar for å gjøre det som trengs for å få det, så skal man jo selvfølgelig ha rett til det også. Haha, jeg ser for meg at en elev fra en annen folkegruppe enn norsk søker på, ja ... hva er det som er en vanskelig linje å komme inn på nå da? En eller annen forskerlinje, kanskje, sånn som de gutta i «Big Bang Theory»¹², og*

⁹ Respondenten sier sitt eget etternavn.

¹⁰ Elev i klassen med utenlandsk opprinnelse.

¹¹ Lager hermetegn med fingrene.

¹² Situasjonskomedie der hovedpersonene er vitenskapsmenn.

så skal de få avslag fordi man ikke er norsk. Det blir teit, det. Det er jo bare helt bak mål i så fall, og det er ikke verdig sånn som det skal være i Norge, faktisk."

R3: "Eeeh, noe annet hadde jo vært helt patetisk, ass. Bor man i Norge, og går på skole her, eller vil gå på skole, så kan man jo ikke nekte noen bare fordi de tilhører en annen folkegruppe. Nei, veit du hva, altså! Men det er jo heldigvis sånn i Norge at man kan fint kan bli det man vil, også uten å kunne norsk. Broren min har en venn som går på skole i Oslo, ja, på universitetet der. Han er fra USA, og prater ikke norsk i det hele tatt, men han går visst på en linje for internasjonale mennesker, og alle timene de har er på engelsk. Så Norge legger jo opp til at også folk utenfra Norge kan få en god utdanning. Eller man kan etterutdanne innvandrere som kommer til Norge, og som gjerne vil ha en god utdanning de kan bruke her i Norge. For jeg har liksom sett noen ting, da, og jeg synes det er litt skummelt på en måte ... for alle vaskedamene her er utenlandske, og vi har en vaskehjelp fra Polen hjemme hos oss. Det, og så er det jo så mange kebabsjapper nå, spess¹³ i Drammen. Jeg håper ikke det er sånn, men det virker jo som om innvandrere ikke tar like høy utdanning som andre, men det bør de i alle fall ha rett til, da. Så får de velge selv om de ønsker det eller ikke, men det er helt klart at de skal ha rett til det i alle fall."

R4: "Det blir jo helt feil, da ... hvis man ikke skal ha rett til å få en god utdanning hvis man vil det. Men det handler jo om valg først og fremst, tenker jeg da i alle fall. Men det skal uansett ikke stå på rettigheter, men om hva man selv vil. Jeg da, for eksempel, jeg vil veldig gjerne gå på universitetet etter videregående, for jeg er glad i å gå på skolen, og jeg kan ikke tenke meg hvor sint jeg ville blitt dersom jeg hadde blitt nektet det hvis jeg hadde vært fra et annet land. Det går jo ikke, og sånn skal det heller ikke være i Norge, tenker jeg da. Vi skal jo ha det sånn her, i alle fall hvis vi skal være verdens beste land å bo i, så må jo alle som er her få lov til å bli det de vil. Hvis ikke alle hadde hatt rett til utdanning, så hadde man jo sørget for store ulikheter i samfunnet, da ... og vi ønsker jo ikke underklasser i Norge, der noen skal være mindre verdt enn andre. Jeg synes faktisk det holder at mennesker som sliter med rus skal ha det så ille. Det har kanskje ikke så mye med påstanden å gjøre, men jeg så en gammel dokumentar som NRK hadde lagd om to rusavhengige, jeg mener de het Siv og Knut¹⁴ og der ser man jo så tydelig at noen mennesker i Norge virker å være mindre verdt her i landet

---

¹³ Spesielt.

¹⁴ "Siv og Knut" er en dokumentarserie laget for NRK om et rusavhengig par i Norge, der de følges gjennom en rehabiliteringsprosess.

allerede. Det synes jeg blir helt feil, og det er så urettferdig. Og da skal vi i alle fall ikke gjøre det verre med å nekte folk utdanning!"

6.4.5

Påstand: Innvandrere bør kunne beholde sine egne vaner og livsstil når de bor i Norge.

Helt uenig: 0	Uenig: 0	Vet ikke: 2	Enig: 2	Helt enig: 0
---------------	----------	-------------	---------	--------------

Dette var en påstand der respondentene var litt mer tvilsomme da de tok stilling til den. På tross av dette fikk jeg også her en del refleksjon. Jeg ønsker å trekke frem R1 og R4, som jeg mener oppsummerer refleksjonen godt.

R1: *"Oi, da. Den var vanskelig igjen. Jeg mener jo at man må kunne leve etter Norske regler i Norge, og det sier jo seg selv at man må lære seg norsk om man skal bo her. De burde jo også følge enkelte norske tradisjoner, da ... jeg mener ... det blir jo vanskelig for dem å bli en del av oss om de ikke skal delta på ting som andre nordmenn er med på. Likevel, så er det jo klart at de må få lov til å beholde sine egne vaner og tradisjoner. Ja, livsstil, da. De må jo få lov til å være seg selv. Jeg veit jo at noen av dem ikke spiser gris blant annet, og det trenger de jo ikke å begynne med bare fordi de flytter til Norge og bor her. Og de skal jo få lov til å tro på det de vil, det prata vi jo om i stad. Og de må jo så klart be og sånn når de må det. Det jeg synes er vanskelig er at det fort kan bli sånn at hvis man sier ja til at de skal få leve som de vil, så blir de aldri en del av det norske samfunnet, og det er jo det vi vil skulle jeg tro, da. Det er jo ingen vits i å bo i Norge hvis man ikke har tenkt til å bli norsk. Men jeg sa at jeg er enig i påstanden, og jeg tror at det står for det. For når alt kommer til alt, så må man jo få lov til å være seg selv."*

R4: *"Huff, dette har vi faktisk prata om litt hjemme. Og mamma og pappa er ikke enige de heller. Jeg synes at man liksom kan si ting på begge sider her, jeg. På en side så må man jo prøve å bli en del av det norske samfunnet, og da må man jo på en måte tilpasse seg, for eksempel med å lære seg språket og å følge den norske loven. Og jeg veit ikke om det faktisk er sånn, men pappa mener i alle fall at på nyhetene så hører man ofte om utenlandske gjenger som raner folk, og om drap på døtrene sine fordi de har ødelagt æren til familien, eller noe sånt. Skal det være sånn, så burde jo ikke de folka få lov til å være i Norge i alle fall. Men det er jo sikkert bare noen få, da. Vi har jo elever her på skolen som er fra utlandet, og foreldrene deres virker veldig greie, i alle fall når vi har hatt fellessamlinger og forestillinger på kveldene her på skolen. Så jeg tror ikke at det er et stort problem egentlig, jeg. Men det er jo sånn at vi*

ikke kan nekte noen å leve som de vil, heller, og jeg hadde ikke synes det hadde vært særlig kult om jeg skulle bo i et annet land uten å kunne gjøre ting som jeg gjør her i Norge. Man må jo tilpasse seg litt, men man må også få kunne leve som man vil. Jeg tror jeg holder meg til «vet ikke» på den her, jeg."

6.5 Handlingsvilje

6.5.1

I hvilken grad er du villig til å gjøre følgende?: Å skrive et leserbrev knyttet til en aktuell sak.

Svært liten grad:	Liten grad: 2	Noen grad:	Stor grad: 1	Svært stor grad: 1
-------------------	---------------	------------	--------------	--------------------

Respondentene var noe delte i hvorvidt de var villige til å skrive et leserbrev. Alle fire hadde dog en forklaring på deres ståsted. Jeg velger derfor å ta med alle svarene jeg fikk her.

R1: *"Jeg synes det er ganske spennende å skrive om saker, jeg. Vi skreiv faktisk et leserbrev i norsken for en liten stund siden, og alle sendte dem til «****»¹⁵. Der ble de trykt, og vi fikk alle en egen utgave med alles tekster, leserinnlegg og artikler. Det var veldig gøy. Jeg skreiv om mobilbruk på skolen, og hvorfor jeg mener at det er feil at vi ikke får lov til å ha mobilene våre selv i skoletiden. Det var mange som sa de var enige i det jeg skreiv, og jeg synes jeg var veldig morsomt. Derfor kunne jeg godt tenke meg å skrive et leserinnlegg og sende inn til «*****»¹⁶. Det hadde vært gøy å ha en av sine egne tekster på trykk i en så stor avis. Og tenk om jeg hadde fått noen meldinger fra folk jeg ikke kjenner om at de synes det jeg skriver er bra og spennende. Det hadde vært gøy."*

R2: *"Nei, jeg tror vel ikke at det hadde vært noe særlig å skrive et leserinnlegg til en avis. Det er sikkert vanskelig å få noe på trykk, og i tillegg så er det ikke så lett å finne noe å skrive om heller. Jeg er jo opptatt av ting som skjer og sånn, men jeg tror vel heller at voksne skriver bedre enn meg, og at jeg kanskje ikke hadde blitt tatt alvorlig om jeg skriver om noe som interesserer meg. Jeg synes ofte at leserinnleggene i avisa handler om voksne temaer som jeg ikke skjønner så mye av. Altså, jeg er jo opptatt av det ... dette med krig, sult og miljø og sånn ... men jeg tror ikke at jeg klarer å skrive så bra om det som de voksne gjør. Det har jo med tall og fakta, og skriver veldig vanskelig. Jeg tror ikke at jeg hadde klart å skrive som dem, og da ser jeg ikke helt vitsen."*

R3: *"Jeg tviler på at jeg noensinne kommer til å skrive et leserinnlegg. Det er ikke det at jeg ikke tror jeg kunne skrevet om noe jeg er opptatt av, men det å stå for noe man har skrivd, det er nok ganske tøft og vanskelig. Jeg ser jo bare i nettkommentarene i avisene, og folk driver*

¹⁵ En lokalavis. Sensureres slik at svarene ikke kan spores.

¹⁶ Den største avisen i distriktet. Sensureres slik at svarene ikke kan spores.

bare og «troller»¹⁷. Jeg tror jeg hadde tatt meg ganske nær av hva folk hadde skrivi om meg, jeg. Seinst i går så leste jeg kommentarer på et blogginnlegg og der stod det noe sånt som at man ikke kunne ta bloggeren alvorlig fordi hu bare var en oppblåst hore som ikke hadde så mye hjerne, og derfor så var alt hun skreiv bare søppel. Når folk faktisk skriver sånt til andre, så vil jeg ikke utsette meg selv for noe sånt. Da tenker jeg at det er bedre at de voksne skriver leserinnlegg ... de tåler sikkert trollere mye bedre enn meg. Det høres kanskje litt feigt ut, men jeg synes liksom at det å skrive noe bare for å få masse dritt tilbake, det er bare ikke verdt det."

R4: "Ja, det tror jeg at jeg kan ha lyst til. Vi skreiv faktisk leserinnlegg i norsktimen for en liten stund siden, og der kom alle elevenes tekster på trykk i sin egen lille avis. Det var kjempegøy, faktisk. Det er litt gøy å kunne sette seg ned og skrive om noe man er interessert i. Og så må man jo sjekke ut fakta, og ikke minst må man finne noen andre som mener det du selv mener, sånn at man ikke står aleine om det. Jeg tror ikke jeg hadde turt å skrive om noe hvis jeg ikke visste at noen andre var enige med meg. Men likevel så tror jeg at det hadde vært kjempekult å få en tekst på trykk i avisa. Da kan jeg gå rundt og vite at jeg skriver bra nok til at noen faktisk vil at andre skal lese det. Det hadde nok vært et lite «ego-boost», og så kunne jeg sikkert vist det til læreren min i norsk, sånn at det kunne ha blitt vurdert. Nå hørtes jeg sikkert skikkelig nerd ut, men karakterer er jo litt viktig, da. Og så er jo det noe man kan vise barna sine seinere, at man på ungdomsskolen faktisk fikk en tekst på trykk i avisa!"

---

¹⁷ Personer, gjerne anonyme, som skriver i kommentarfelt med den hensikt å provosere eller trakassere.

6.5.2

I hvilken grad er du villig til å gjøre følgende?: Å følge med på en politisk debatt på TV.

Svært liten grad: 1	Liten grad: 1	Noen grad: 1	Stor grad: 1	Svært stor grad: 0
---------------------	---------------	--------------	--------------	--------------------

Denne handlingen var det større splid om blant respondentene. Det var såpass stor spredning at jeg nok en gang velger å ta med alle respondentenes svar.

R1: "Mjaa, joa ... jeg veit ikke, jeg. Det er jo så mye annet på TV. Jeg liker å følge med på «nettet»¹⁸, jeg. Det går jo debatter og sånn på NRK og TV2, men de går som regel samtidig med de programmene jeg liker å se på TV. Så når mamma og pappa ser på det, så går jeg som regel inn på rommet mitt og ser på TV aleine. Jeg tror ikke at jeg kommer til å se på sånne debatter med det første, men det er jo klart at jeg en eller gang kommer til å se en også. Det er vel derfor jeg svarer i noen grad. Det er jo egentlig litt spennende, særlig hvis de har debatt om et tema som jeg synes er viktig. Klimaet og mishandling av dyr for eksempel. Men det er jo ofte bare kjefting på de debattprogrammene, sier mamma og pappa, og da er det jo ikke noe vits i å se på heller. Pappa sier i alle fall at å se på debatter som handler om politikk ofte bare ender med at lederne står og kjefter på hverandre uten å si noe som sin egen politikk. Og hva er vitsen da, liksom? Hvis alt man hører er at den ene synes den andre «juger», eller bare er dust, så mister det jo litt av poenget, spør du meg."

R2: "Nei, jeg tror ikke at jeg kommer til å følge med på det, jeg. Akkurat det synes jeg blir litt kjedelig. Jeg så på en debatt hjemme en gang, og jeg skjønnte absolutt ingenting av det de snakket om. De sa bare masse tall og var sure på hverandre ... og før den ene var ferdig med å prate så begynte en annen å snakke i munnen på han. Og da blei han som snakka sur, og begynte å kjeft på hun som snakka i munnen på han, og da blei det bare kaos. Det kan vel ikke være noen som skjønner noe som helst av hva de snakker om når det er sånn. Jeg synes i alle fall da at det går andre ting på TV som er bedre. Og da går jeg heller ned i kjelleren og setter på en film, eller spiller litt på dataen."

R3: "Aff, nei, ass. Det blir for «lame»¹⁹. Det er jo bare folk som skriker til hverandre om ting man ikke skjønner noe av. Jeg svitsja innom en debatt på NRK en gang, og det eneste jeg så var folk som var røde i trynet og kjeftet på dem som satt ved siden av. Herregud, for noe rør. Det gidder jeg ikke, ass. Det er ikke det at jeg ikke er interessert i hva som skjer i samfunnet,

---

¹⁸ Internett

¹⁹ Trøtt, kjedelig, ukult.

men jeg synes ikke at sånne debatter er noe spennende, eller noe vits i. Jeg liker heller å gå på forum og lese, jeg. Der kommer i alle fall folk med meninger uten å bli avbrutt, og det er lettere å lese og forstå hva folk snakker om og å svare hvis man vil det. For all del, altså, det er mye tull på forum og også, og folk skriver mye bullshit ... men det er uansett bedre enn å se på debatt på TV der alle bare skriker til hverandre."

R4: "Ja, det kan godt hende at jeg har lyst til å gjøre. Jeg tror at man blir litt smartere av å se på debatter på TV. Da får man jo se hva alle politikerne sier, og det kan godt hende at man da lærer litt mer, og ser ting fra en annen side enn det man ellers ville gjort. Jeg synes det er ganske spennende, men det er viktig at han som styrer debatten har kontroll. Det er ikke så gøy å se på debatter der folk avbryter andre, og man ikke klarer å snakke når det er deres tur og sånne ting. Men hvis debatten klarer å holde seg ordentlig så kan det være ganske så spennende å følge med på."

6.5.3

I hvilken grad er du villig til å gjøre følgende?: Å diskutere/argumentere for ditt syn på et politisk spørsmål eller samfunnsspørsmål som det er uenighet om.

Svært liten grad: 0	Liten grad: 1	Noen grad: 0	Stor grad: 2	Svært stor grad: 1
---------------------	---------------	--------------	--------------	--------------------

Respondentene var mer samstemte om hvorvidt de kunne tenke seg å diskutere et politisk spørsmål/samfunnsspørsmål, der tre av dem sa at de enten i stor grad eller veldig stor grad var villige til å gjøre dette. Den fjerde respondenten var derimot mindre villig til å gjøre dette. Jeg velger her å ta med R1, R2 og R4.

R1: "Ja, det er jo spennende det da. Det kommer jo litt an på hvem du diskuterer med, også, men. Jeg ville ikke ha diskutert på TV, men jeg prater gjerne med venner om ting, og av og til så hender det at vi diskuterer politiske ting og sånn. Særlig etter samfunnsfagtimene ... ja, hvis vi har hatt om problemer i verden ... da er det veldig gøy å sitte og prate om det etterpå. Man blir jo litt sjokka av og til, det er mye drit i verden ... og også i Norge av og til. Det er litt vanskelig å forestille seg det, da ... men da er det jo enda bedre å snakke om det sånn at vi også husker på at det ikke bare er godt her i landet også."

R2: "Nei, jeg tror vel egentlig ikke at jeg passer til å diskutere ting. Det er en ting å prate med deg om de påstandene her, du svarer jo ikke, og du sa jo at uansett hva jeg sier så er det ikke feil, og at det er viktig at jeg er så ærlig som mulig. Det er veldig trygt da, hvis du skjønner hva jeg mener? Men skulle jeg diskutert med andre, så vil jo de mest sannsynlig svare på det

jeg sier, og jeg er ikke så flink til å svare igjen hvis jeg blir stressa. Derfor så er det litt skummelt å skulle diskutere noe med andre. Jeg liker heller å skrive om sånt på prøver eller innleveringer ... jeg er ikke så glad i muntlige presentasjoner der alle står og ser på meg."

R4: "Det gjør jeg jo nesten hele tiden, i alle fall hjemme. Mamma og pappa er veldig opptatt av å prate om sånne ting, og jeg synes det er ganske gøy. Jeg og broren min gjør det også av og til, og jeg prøver å diskutere med venner av og til, hvis det er temaer som er enkle å snakke om, og som er så alvorlige at så å si alle har en mening om det. Det blir jo litt som de TV-debattene, da ... ja, altså at man tar opp temaer som folk bryr seg om og snakker om dem. Jeg synes i alle fall det er skikkelig gøy, for det er spennende å høre hva andre synes, og om de er enige med meg eller ikke."

6.5.4

I hvilken grad er du villig til å gjøre følgende?: Å diskutere en avisartikkel du bet deg merke i.

Svært liten grad: 0	Liten grad: 2	Noen grad: 1	Stor grad: 1	Svært stor grad: 0
---------------------	---------------	--------------	--------------	--------------------

Igen en handling der det var spredning blant respondentene. Det var mindre villighet til å diskutere en avisartikkel, og jeg vil gjerne trekke frem R1, R3 og R4.

R1: "Jeg synes ofte at avisartikler kan være litt vanskelige å prate om. De er gjerne litt lange og sånn, og da ender jeg som regel opp bare med å lese kultur og sport. De lange artiklene til å begynne med blir liksom så lange og vanskelige, og da hender det ofte at jeg ikke leser dem. Det er lettere å prate om en sak hvis jeg har sett det på TV, eller om vi har hatt om noe på skolen ... jeg mener ... da får vi det forklart på en sånn måte at det er enkelt å forstå hva som er problemet. Og så slipper man at får mange andre folk som blir intervjuet i selve artikkelen, jeg synes ofte at det blir litt vanskelig å følge med på. Jeg kunne sikkert ha diskutert en sak, liksom, men ofte så er det lettere når jeg har sett det på TV eller vi har hatt om det på skolen."

R3: "Ja, altså ... kanskje. Det er ikke sånn alt for ofte at jeg leser lange artikler i avisa. Kanskje av og til, men jeg «scroller»²⁰ som regel på nettavisene på mobilen eller «pad'en»²¹ hjemme. Det er ikke så ofte jeg leser hele artikler, det holder som regel med overskriften og den første teksten. Men VG har jo VGTV, og der hender det at jeg ser på. Der kan det komme videoer fra andre land om noe som har skjedd, og da er det lettere å forstå det også på en

²⁰ Å sveipe eller å bla.

²¹ Nettbrett

måte. Når du faktisk ser det foran deg ... ja, istedenfor masse, masse tekst. Det er litt lettere å se hva som er problemet hvis det er en video. Og sånt kan jeg gjerne diskutere av og til, ofte så ser vi sånne videoer sammen i klassen også."

R4: "Ja, jeg kan gjerne diskutere avisartikler, men det er ikke så ofte, da. Det hender jeg leser en artikkel i avisa hvis jeg ser en spennende overskrift på forsida. Men det er mer vanlig at jeg bare blar nedover på mobilen ... på nett, altså ... og ser på video eller leser overskrifter der. Ofte synes jeg artiklene på nett er litt kortere, og da er det lettere å lese hele. Jeg synes jo at sånne ting er spennende, da ... men jeg veit ikke ... mamma og pappa leser alltid i hver sin avis på morgenen, men jeg klarer liksom ikke å sette meg ned med en. Det blir litt for langt, og så er det veldig ofte at jeg prater med venner og sånn på «Face»²² og «Insta»²³ og da er det ikke like grei å sitte lenge med avisa. Det, og så sover jeg som regel så lenge jeg kan, så det er ikke så lenge jeg kan sitte og spise frokost heller. Men du skjønnte hva jeg mente da eller? Jeg diskuterer gjerne en artikkel hvis jeg finner noe som er skikkelig spennende, men det er ikke så ofte at jeg leser avisa."

6.5.5

I hvilken grad er du villig til å gjøre følgende?: Å stemme ved kommune- og/eller stortingsvalg når du blir myndig?

Svært liten grad: 0	Liten grad: 0	Noen grad: 1	Stor grad: 2	Svært stor grad: 1
---------------------	---------------	--------------	--------------	--------------------

Denne handlingen var det igjen noe mer enighet om, tre av fire respondenter sier at de i stor grad eller i veldig stor grad er villige til å stemme ved kommune- og/eller stortingsvalg. Dette var et spørsmål der samtlige respondenter ga lengre svar, og derfor så velger jeg å ta med begge grunnet handlingens betydning og at alle ga lengre refleksjoner om handlingen.

R1: "Selvfølgelig kommer jeg til å stemme. Det skulle jo bare mangle, mener jeg. Hvis man ikke stemmer så velger man jo bare at landet kan styres sånn og sånn uten at man i det hele tatt har sagt meninga si. Da har man heller ikke lov til å klage hvis noe er galt. Det er litt som da vi skulle bestemme oss for når vi skulle ha RLE-prøve forrige uke det. Det var ikke alle som sa hva de ville, og da ble prøven mandag denne uka. Jeg ville ikke ha det på mandag, men det var flere som sa mandag enn onsdag, og da blei det mandag. Jeg blei litt irritert etter prøva, faktisk, for det var noen av dem som ikke stemte som klagde på at man kunne ha en

---

²² Facebook

²³ Instagram

prøve på en mandag. Hadde de sagt hva de mente da vi blei spurt så hadde vi kanskje ikke hatt den prøven på en mandag. Jeg kjente jeg blei skikkelig grinete. Og sånn er det sikkert i Norge også, det er jo ikke alle som stemmer. Kanskje er det de som klager oftest på at ting ikke er som de skal her i Norge, også? Bare en tanke, men det kan jo godt hende at det er sånn, liksom."

R2: "Tja, jeg kommer helt sikkert til å stemme, tenker jeg. Eller, jeg veit ikke helt jeg. Det er litt vanskelig synes jeg. Du ser jo overskriftene på nett hele tiden om at regjeringa ikke har holdt det de har lovt, og det ligger liste på liste med ting som ikke er gjort og sånne ting. Mamma sier i alle fall at det er vanskelig å stole på politikere om dagen. De sier liksom en ting, men gjør noe helt annet. Da er det jo ikke så lett å bare gå og stemme heller, tenker jeg i alle fall. Man må jo stole på at den man stemmer på faktisk holder løftene sine. Mamma har i alle fall nå sagt at hun aldri skal stemme FrP mer, for de har ikke gjort noe med bompenger. Jeg er ikke helt sikker på hva som er problemet med det, jeg, men. Vi har en sånn greie i ruta på bilen som da leses av bommen, men mamma sier at det blir så dyrt når det er så mange av dem. Og det hadde visst FrP sagt at de skulle fjerne om de blei valgt i regjeringa, men de har visst ikke gjort det da. Så jeg veit ikke helt jeg, hvis alle politikere juger så er det vel litt ett fett hva man stemmer på, og da er det kanskje ikke noe vits i?"

R3: "Joda, jeg kommer til å stemme. Både lærerne våre og mamma og pappa sier at det er man nødt til å gjøre. De bruker ordet «plikt» om det. Det er jo lett å forstå også da for så vidt, hvis man ikke stemmer, så velger man jo å la ting gå som de går, uten at man gidder å gjøre noe med det. Det blir jo bare dumt, liksom. Jeg var med mamma og stemte sist, og det tok jo ikke så lang tid heller. Vi stod litt i kø, og så fikk jeg være med inn i den båsen man henter stemma si i, og så la vi den i en sånn kiste der alle stemmene lå. Det var jo litt gøy. Pappa derimot måtte stemme før valget, for han skulle på reise med jobben sist det var valg. Da tenker jeg liksom sånn at når det ikke akkurat er noe stress å stemme når det er valg, og man kan stemme på forhånd, da er det liksom ingen unnskyldning for ikke å gjøre det. Det er jo som å ikke gidde å bruke dobørsten når man er ferdig på do, det tar type noen få sekunder å gjøre det. Hehe, æsj, det var kanskje et litt rart eksempel, men det er jo sant da. Det handler jo bare om å gidde å gjøre noe, og selv om man kanskje ikke synes at politikk er så gøy, eller man setter seg inn alt hva det dreier seg om, så kan man jo finne en sak man bryr seg ekstra om og prøve å finne ut av hva partiene mener om det. Det trenger ikke være verre enn det, tenker jeg da."

R4: "Men det er jo klart at man skal stemme. Det må man jo bare, uansett om man er politisk interessert eller ikke. Det er jo kjempeviktig at man bruker stemmen sin, spesielt med tanke på at det ikke alltid har vært sånn at man har hatt stemmerett. Jeg mener jeg leste at kvinner for eksempel bare har hatt stemmerett i Norge i litt over 100 år. Det er ikke mye sier i alle fall læreren min i historie. 100 år er ingenting det når det kommer til historie. Og jeg tenker at om man ikke stemmer så er jo det det samme som å melde seg litt ut og si at man ikke bryr seg om hvordan det går i Norge. Er man ikke interessert i det, så kan man heller ikke bli sint for at ting ikke er som man vil, for man har jo da faktisk valgt å ikke prøve å påvirke noe som helst. Ja det ... og så er det jo ikke akkurat vanskelig å stemme heller. Man kan jo stemme online i dag, og det tar ikke så lang tid å stemme når det er valg heller. Mamma og pappa dro tidlig forrige gang, og de sa at hvis man bare dro tidlig så slapp man å vente så lenge i kø. Det betyr jo at det er kjempelett å stemme uansett, og da er det bare latskap hvis man ikke gidder å stemme, synes jeg."

7. Analyse og diskusjon

I denne analysen og diskusjonen vil jeg først gå gjennom kategori for kategori der jeg poengterer og trekker ut enkelte funn og analyserer disse. Jeg kommer ikke til å ta for meg påstand for påstand, men samler dem sammen der jeg finner det riktig å gjøre dette. Dette gjør jeg for ikke å repetere for mye av hva som allerede kan leses i resultatene. Etter jeg har gjort det samler jeg sammen analysene og diskuterer dem før jeg oppsummerer kort og kommer med en liten konklusjon. Kapitlet avsluttes med en liten henvisning til videre forskning.

7.1 Respondentene

Alle fire informantene går i 8. klasse på skole «X». De er gitt navnene R1, R2, R3 og R4. Det eneste jeg vil si om dem er at de viser at de ligger i øvre karaktersjikt gjennom sine refleksjonsevner og kunnskaper til ulike tema. Utover dette ønsker jeg ikke å gå i detalj om personlige egenskaper gitt informantens alder.

7.2 Respondentenes svar og holdninger

For det første vil jeg gjerne trekke frem at jeg er meget overrasket over svarene jeg fikk. Jeg hadde forventet de holdningsmønstrene som kommer frem i resultatene, men jeg hadde på ingen måte forventet at svarene skulle være så sammensatte og konsise fra alle fire respondenter. Jeg skriver i introduksjonen til denne oppgaven at jeg forventet at respondentene skulle ha visse problemer med å redegjøre for holdningene sine, og at det ville være vanskelig for dem å greie ut om temaer som kan kalles avanserte. Det viste seg imidlertid at jeg tok feil; snarere tvert imot så var svarene jeg fikk meget gode, og det var ingen av påstandene eller handlingene som respondentene slet med å svare på. Det er dette som ofte refereres til som *kontra-intuitive* svar. Som beskrevet i teorikapitlet så sies det at ungdoms holdninger er enklere å påvirke, og at de kan preges av skråsikkerhet og tvil. Jeg skal på ingen måte trekke noen konklusjon ut av kun fire respondenter, men det er et poeng at den reflekterende og tenkende siden også kan være til stede i så unge sinn som på 8. trinn.

Videre ønsker jeg å dele inn i de kategoriene som respondentene har forholdt seg til, og si noe rundt hver enkelt; før jeg går over til diskusjonen av resultatene.

7.2.1 Ytringsfrihet

Ikke uventet så var respondentene positive til ytringsfriheten, og de mente at man bør få skrive så å si det man vil i Norge. Jeg nevner i resultatdelen at jeg fant det påfallende at respondentene svarer noenlunde det samme når jeg ber dem si noe om hva som ikke skal være lov å skrive om. Rase, stygge ting om andre og religion gikk igjen hos samtlige, og selv om man ikke kan snakke om generaliserbare data i et kvalitativt intervju av denne sorten med kun fire respondenter, så er det likevel noe man legger merke til.

I teorikapitlet skriver jeg at man kan anse verdier som noe som ligger dypere i oss enn holdninger, og at holdninger og verdier kan være vanskelig å skille av og til. Når det kommer til ytringsfrihet i Norge mener jeg det er forsvarlig å si at ytringsfrihet som verdi står meget sterkt, og at påstanden i seg kanskje reflekterer den verdien mer enn holdninger. Derfor blir også oppfølgingsspørsmålet stilt slik at jeg kan få et inntrykk av hvilke ressurser respondentene legger i verdien ytringsfrihet, altså vil jeg se om jeg kan finne grensene for hvor de mener ytringsfriheten slutter.

At de nevner rase og religion er ingen overraskelse. Det står i læreplanen, og det arbeides i skolen, med respekt, toleranse, forståelse og aksept for andres etnisitet, religion og livssyn. Slik sett kan det være riktig å si at man ser produktet av skolens arbeid med å internalisere viktige samfunnsverdier hos elevene. Det kan derimot også bety at respondentene svarer det de forventer skolen forventer at de skal svare. Jeg velger likevel å tro, med bakgrunn i respondentenes engasjement at svarene er genuint ment uten at de føler på noen form for forventningspress.

Vi som nevnt av samfunnet rundt oss; samfunnet og miljøet vi vokser opp i har også sin del i sosialiseringprosessen der vi tilegner oss normer, verdier og visse holdningssett slik at vi får innpass i samfunnet vi lever i. Skal man i det sporet følge teorien om det reflekterende mennesket som tolker overførte verdier fra tidligere generasjoner og miljø, så vil slike holdninger og grad av verdifølelse knyttet til grensene for ytringsfriheten kunne si at respondentene er i stand til å se viktigheten av toleranse. På den måten kan man si at ytringsfriheten som grunnleggende demokratiprinsipp ikke skal være så løs at den åpner opp for ekstremytringer som rase-, og religionshets.

Når det så kommer til å ta stilling til hvorvidt karikaturtegningene av Muhammed var greit eller ikke, så ser man også at respondentene viser stor grad av refleksjon der det også er en av dem som ikke klarer å ta stilling til påstanden fordi vedkommende så de positive og negative

aspektene ved å trykke dem. Dette viser også en elev som følger med i nyhetsbildet, der det ble fremlagt kunnskaper om hendelsesforløp og konsekvens av handlinger. Dette kan samspille med at holdninger har egenskapen at de kan endres over tid, og at dette sammen med det reflekterende mennesket gjør at et ungt sinn vil kunne ha problemer med å ta stilling til en slik påstand. Det var også tvil å spore hos de andre respondentene, men de endte til slutt opp med å si seg enig om at det var greit å trykke karikaturene. Som skrevet i resultatene så var det vanskelig for dem å ta stilling til en påstand som de egentlig var enige i, men som likevel var en handling som fikk mennesker drept. En grad av ambivalens, altså.

7.2.2 Religion

Dette var den kategorien som respondentene slet mest med å stilling til, og også der de var mest uenig i forhold til hverandre. Likevel så fikk jeg også en del gode refleksjoner her.

Hovedtendensen er at religionens plass i samfunnet er legitim, men at det er andre ting som er viktigere. For eksempel er ikke respondentene særlig imponert over påstanden at religion er viktigere for dem enn hva som skjer i norsk politikk, ei heller at religionen innehar viktigere leveregler enn lovene i Norge. Det jeg trekker ut av dette er at for respondentene så hører religionen hjemme på det private plan, men den blir problematisk dersom den forskyver seg ut på samfunnsnivå. Betydningen av disse funnene er vanskelig å konkludere med gitt utvalget, men det er en interessant tanke at religionen i økende grad kan flyttes fra det offentlige til det private, og at religionen får mindre og mindre betydning i folks liv. Slik sett er avviklingen av statskirken i Norge et eksempel på dette, men også undersøkelser som sier at vi er inne i en sekulariseringsprosess; blant annet presentert i Botvar og Schmidt (2010) i boka "Religion i dagens Norge". Dette inntrykket underbygges av Frønes og Kjølørød (2010:184) som skriver at religionens plass i det norske samfunn i stor grad er forbeholdt det private hjem, men at religion ikke er død på tross av en økt sekularisering de siste tiårene.

Det er likevel ikke slik at respondentene sier at religionen er helt uviktig. Et godt eksempel på dette er spørsmålet om hvorvidt religionen hjelper respondentene til å avgjøre hva som er rett og galt i samfunnet (6.2.5). R1 sier seg som nevnt helt enig i at religion er en bidragsyter når moralske dilemma skal avgjøres, og gjør det klart at troen på Himmelen, og spørsmålene som stilles knyttet til hvorvidt en handling er snill eller slem gjør at det er lettere å ta de rette valgene selv om det kan være vanskelig å si nei av og til. Dette kan også være et godt eksempel på hvordan man danner holdninger til knyttet til valg gjennom ytre stimuli; gjennom troen og tanken på Gud dannes det et holdningssett som blir en viktig faktor i handlingsmønstre. Det er viktig å understreke at dette kun er ment som et eksempel, da det

ikke ligger nok empiriske data bak påstanden til å kunne si at det er en direkte sammenheng. Det jeg derimot sier er at svaret jeg fikk samsvarer med teorien knyttet til holdninger og atferdsforklaring.

Et annet funn jeg tar med meg ut av denne undersøkelsen er hvor viktig det er for respondentene at man skiller politikk fra religion. Jeg ble mildt sagt overrasket da respondentene svarte med å trekke inn paralleller til Sharia-lover, til hvordan kirken drev med avlatspenger og med det brukte Helvete som et middel for frykt og makt da de ble møtt med påstanden om at religiøse ledere bør ha mer makt i samfunnet (6.2.6). Likeledes var det interessant at R4 trekker frem at man i 2015 velger sine egne ledere, noe som jo er fundamentalt for et folkestyrt demokrati. Det sier meg noe om at politikken plass og prinsipper om demokratiet er implementert i respondentene, og med det kanskje også i en større del av elevmassen på 8. trinn. En slik antagelse samsvarer blant annet med ICCS-undersøkelsens konklusjoner med at norske elevers kunnskaper om demokratiet og således den *demokratiske beredskapen*, er god her til lands, også sammenlignet med resten av Europa.

7.2.3 Kvinners rettigheter

Dette var den kategorien der jeg fikk flest utdypende svar. Det var også den kategorien som skapte mest engasjement hos respondentene. Det var tydelig at flere av påstandene de ble møtt med virket provoserende på dem, og at de rett og slett ble sinte av flere påstander. Før jeg går konkret inn på enkeltteksempler så vil jeg gjerne trekke frem at jeg antar at dette er fordi temaet ligger så nært dem. Dette er spørsmål, påstander og problemer/dilemmaer de blir møtt med i hverdagen. For eksempel så er det fortsatt slik at man inntar forskjellige roller og rolleforventninger i form av kjønn. Dette ligger innunder sosialiseringen av nye samfunnsmedlemmer der kjønn helt klart er en faktor og en egenskap som påvirker sosialiseringsprosessen og dets innhold. Jenter fra tidlig alder kles i rosa, mens gutter kles i blått; jentene får dukker til bursdagen, mens guttene får lekesverd, pistoler eller andre *maskuline* leker. Slik sett så er det kjønnsforskjeller indoktrinert i oss, og noen av forskjellene er internaliserte som normer i oss. Uten at jeg skal gå i detalj, så kan jeg likevel trekke frem at kvinner fortsatt anses som de forsørgende, og det påvirker også arbeidsmarkedet.

Jeg skrev i teorien at disse forskjellene, spesielt i arbeidsmarkedet, er et tegn på at visse verdier overføres over generasjoner, og jeg var usikker på hvor preget respondentene var av dette, og i så fall i hvilken grad. Jeg fikk i alle fall en liten bekreftelse på at enkelte av forskjellene eksisterer, blant under påstanden om at kvinner kan ha de samme yrkene som

menn (6.3.1). R1 sier her at prinsipielt så kan kvinner ha de samme yrkene som menn, men at det avhenger av hva man selv ønsker. Dette underbygges ved å vise til en gutt i klassen som ønsker å bli mekaniker, et yrke som for R1 ikke er aktuelt eller ønskelig. For R1 er det et viktig poeng at det går på hva man selv ønsker, og det synes jeg er interessant. Man anerkjenner med et slikt utsagn at det er forskjeller, men at de er legitime gjennom at det går på ens egne preferanser og ønsker. Likevel, skulle dette være tankegangen til mange, så betyr det at man velger innenfor visse rammer som allerede er satt, jfr. overføringen av verdier og holdninger. Det er i så fall spesielt da man kan si at vi i så stor grad påvirkes og formes av omgivelsene rundt oss at handlingsmønstrene blir lette å forutse fordi rammeverket er såpass marginal at man har et lite individuelt handlingsrom. Jeg må understreke at dette kun er en tanke, og at det på ingen måte er et funn som jeg kan trekke ut av undersøkelsen. Det er likevel en pekepinn mot den sosiologiske debatten om fri vilje, hvordan holdninger og verdier overføres og hvordan disse er faktorer i en atferdsforklaring. I dette legger jeg at man kan argumentere for at det nevnte handlingsrommet er så lite at det i liten grad er mulig å tenke selv. Er det slik at rammene vi handler innenfor er så snevre at det kan argumenteres for at vi egentlig ikke handler av fri vilje selv om vi føler at vi reflekterer over egen tilværelse og handlinger? Dette er ikke noe jeg kan vie mye plass til i denne oppgaven, men funnene i denne oppgaven kan kanskje brukes i diskusjonen om dette temaet videre i senere forskning.

Når det kommer til tanken om likhet mellom kjønnene så er alle respondentene enige i at kvinner bør ha de samme rettighetene, ha muligheten til å ha de samme yrkene som menn, og at lønn bør være likt for likt arbeid. De mener også at kvinner bør tjene like mye som menn. Det ser man også igjen når de blir konfrontert med hva slags prioriteringer som bør gjelde dersom det er mangel på arbeid. Det er også helt utenkelig for dem at kvinner skal settes i andre rekke selv om det hadde vært jobbangel i Norge. Igjen snakkes det om at kvinner er i full stand til å gjøre den samme jobben som menn, der blant annet R2 trekker fram at kvinner jobbet i fabrikkene under 2. verdenskrig, og at de blant jobbet innen våpenproduksjon. Slik sett er den generelle tendensen at mine respondenter ikke finner det naturlig at kvinner skal være underlagt mannen på noen som helst måte, og at forskjellene kun finnes mentalt der preferanser er hva som driver oss til å velge forskjellig.

Når det kommer til kvinner og makt, gjennom det å kunne være ledere, og å være aktive i politikken er tendensen den samme. Det er en helt fjern tanke for dem at kvinner ikke skal kunne figurere som ledere eller som politikere. Det er faktisk en så fjern tanke at samtlige respondenter blir kraftig provosert av påstandene om at kvinner bør holde seg unna politikk

(6.3.5) og at menn er bedre egnet til å være politiske ledere enn kvinner (6.3.6). De blir faktisk så provosert at enkelte hever stemmen betraktelig og nærmest brøler ut responsen sin. De klarer likevel å komme med gode refleksjoner knyttet til hvorfor de mener at påstandene er feil der R4 blant annet trekker at vi i Norge har en kvinnelig statsminister, og også at rektor ved skolen respondentene går på har en kvinnelig rektor, som R4 mener gjør en god jobb.

Igjen viser respondentene en overraskende grad av refleksjon og kunnskaper til tema. Dette vil jeg si noe mer om i den avsluttende diskusjonen senere. Hva kvinners rettigheter angår så kan jeg også si at de funnene jeg fikk samsvarer med ICCS-undersøkelsen som sier at norske elever på ungdomstrinnet i stor grad slutter seg oppunder kvinners rettigheter.

7.2.4 Etnisitet

I denne kategorien var respondentene veldig samlet, bortsett fra ved to påstander, og de var positive knyttet til etnisitet og rettigheter knyttet til mennesker med andre livssyn, opphav og religion. Når det kommer til rettigheter så trekker jeg linjer mellom samtlige påstander der likhet har vært tema. Respondentene er utelukkende positive til at man skal ha de samme rettighetene, uansett om det er snakk om kjønn, etnisitet eller religiøst opphav. Denne tanken om likhet tyder på at respondentene innehar et verdi-, og holdningssett der respekt, toleranse og likhet står sterkt. Skolen i denne sammenhengen må kunne sies å kunne være en av årsakene til disse holdningene der vi allerede har stadfestet at slike verdier er viktige i dannelsen av elever. Det som er verdt å legge merke til her, er at respondentene også er positive til at dette skal være ting man lærer på skolen. Det som blant annet kommer fram i refleksjonen knyttet til påstanden om at skolen skal lære elever respekt og toleranse (6.4.2) er at R4 blant annet sier at det er så lett å utsettes for rasisme, sneversyn og intoleranse i hverdagen vår. Gjennom internett og sosiale medier er det i dag nesten blitt et ufiltrert nettverk av ekstreme meninger og kommentarer og innlegg som kan være farlige for unge barn. Den debatten kan jeg naturlig nok ikke vie tid til her, men jeg nevner det i videreføring av hva R4 sier. Det kommer også frem av R1 at holdninger som bryter med de idealene skolen skal lære barna er å finne utenfor skolen og i hjemmene til elever. Akkurat hvordan dette påvirker ungdom er en studie i seg selv, men dersom det er hjemmel for å si at unge sinn er lett påvirkelige, så er det klart at skolen som institusjon har et viktig ansvar i å møte fremmedfrykt og lære elever respekt og toleranse.

Det er to påstander her som er sår noe mer tvil hos respondentene. På påstand 6.4.3 som omhandler hvorvidt alle folkegrupper bør ha like muligheter til å skaffe seg gode jobber i

Norge er R1 usikker og svarer «vet ikke». Jeg synes likevel at svaret jeg får her føyer seg inn i de svarene jeg har fått på de andre påstandene om likhet og rettigheter. I prinsippet er også R1 enig, men stiller spørsmålstegn ved hvorvidt mennesker i Norge av utenlandsk opprinnelse kan fylle visse krav for å utføre enkelte jobber skikkelig. Det går derimot ikke på at man nødvendigvis mangler kompetanse, eller at vedkommende ikke er i stand til å tilegne seg den kompetansen som kreves; men snarere at kompetansen må være på plass før arbeidet kan utføres. Ting som nevnes er blant annet språk, der R1, i mine øyne, kommer med gode eksempler om at det vil være problematisk å forholde seg til en politimann i Norge som ikke prater norsk. R1 sier også at man ikke kan være sikker på utdanningen folk har med seg inn i landet, og at det i yrker som det å være lege må være sikkert at den utdannelsen man har er god nok. For meg er dette veldig voksne tanker av en elev i 8. klasse, og jeg synes det er spennende at det som trekkes frem ikke går på at man ikke ønsker å se «utlendinger» i gode jobber, men at det må sikres at man har riktig kompetanse for å utføre arbeidet man er satt til. Denne tankegangen videreføres i påstand 6.4.4 som sier at alle folkegrupper bør ha lik rett til å skaffe seg en god utdanning i Norge. Her er alle respondentene enige i påstanden, og det setter lys på det inntrykket jeg fikk at R1 sitt svar på påstanden før. Det reises til og med et spørsmål til bekymring fra R3 her, der respondenten har et inntrykk av at innvandrere ikke i like stor grad tar høyere utdanning og ender opp i lavt betalte yrker som kokker på gatekjøkken eller vaskehjelp.

En ting som derimot var vanskelig for respondentene var å stilling til hvorvidt man skal få lov til å beholde sin egen kultur i Norge (6.4.5). Dette samsvarer med resultatene i ICCS. Som sett i resultatene svarer to stykker «vet ikke» på påstanden, og det viste seg at dette var noe de oppfattet som problematisk å gjøre seg opp en oppfatning om. Hovedtendensen er at de mener at man i Norge bør forholde seg til norske lover og regler, og det trekkes blant annet frem av R1 av det er viktig å følge visse norske tradisjoner. Det jeg likevel ser på som det mest viktige her er at samtlige respondenter har som hovedpoeng at inkludering er viktig. Det er problematisk å i for stor grad beholde sine egne tradisjoner og kultur nettopp fordi de anser at det kan stå i veien for deres inkludering i det norske samfunnet. Det er likevel ikke problematisk å ha med seg enkelte tradisjoner, som dette med hva man spiser. De trekker også linjer tilbake til dette med religionsfrihet, og at det å tro på det man vil i Norge ikke er et problem. Det som derimot kan være problematisk for dem er at de har registrert at det gjøres kriminelle handlinger av personer med utenlandsk opprinnelse. R4 trekker frem at faren har snakket om kriminelle gjenger av utenlandsk opprinnelse, og er enig i at slike personer ikke

bør få lov til å være i Norge. Det R4 likevel sier er at dette må ses på som et mindretall som ikke representerer hele folkegrupper.

En annen ting som også blir nevnt, blant annet av R4 er at det ikke hadde vært greit å ikke kunne ha med seg noen norske tradisjoner og kultur dersom man selv bodde i utlandet. Det synes jeg er svært interessant, at en elev på 8. trinn klarer å sette seg inn i den situasjonen at man snur problemstillingen på hodet og med det spør seg selv om «hva om det var meg?». For meg er dette et eksempel på det tenkende mennesket, der refleksjon står sterkt. I skolen skal man lære om respekt og toleranse, men jeg setter spørsmålstegn ved hvorvidt det er enkelt å lære elever empati, eller om det er en egenskap som må utvikles naturlig i oss. R4 viser uansett i dette tilfellet at vedkommende evner å sette seg inn i andres situasjon og med det legitimere at man må få lov til å beholde sin egen identitet selv om man bor i et annet land.

Det jeg i all hovedsak tar med meg ut av denne kategorien er at respondentene blir møtt med vanskelige etiske dilemmaer, men er likevel i stand til å komme med gode refleksjoner og svar til de påstandene de blir møtt med. De har ingen negative oppfatninger knyttet til etnisitet, og de slutter seg oppunder innvandreres rettigheter med hovedtanken om at det er viktig at man inkluderes i det norske samfunnet. Respondentene viser også grad av empati og evnen til å skille individer fra folkegrupper.

7.2.5 Handlingsvilje

Når det kommer til respondentenes handlingsvilje var det litt mer sprik og negativitet knyttet til handlingene enn hva som var tilfelle i kategoriene med påstander. Helt generelt var det en betydelig lavere vilje til faktisk å gjøre noe, og bruke de tankene og ideene de satt inne med til noe. Det var dog en handling som alle fire sa at de mest sannsynlig kom til å gjøre, og det var å stemme ved kommune-, og/eller stortingsvalg (6.5.5) når de blir gamle nok. Det jeg synes var spesielt spennende med svarene jeg fikk her er at R1 sier at det blir som når man klager på noe i klassen og har latt være å si hva man mener. Eksempelet med RLE-prøven oppfatter jeg dithen at R1 har sett viktigheten av deltakelse i en demokratisk beslutning, og føler det slik at man ikke har grunnlag for å klage på noe man ikke liker dersom man ikke selv deltar i prosessen. I tillegg stilles det spørsmål ved om det kan være slik at de som ikke stemmer ved valg ofte er de som klager mest i ettertid. Her viser R1 en evne til å trekke tråder, og se konsekvenser av handlinger.

For noen var det derimot mer vanskelig å bestemme seg, men igjen så var det på grunn av problematikk man stadig møter i media; nemlig løftebrudd og politikeres troverdighet. R2 sier at det er vanskelig å vite hva man skal tro på fordi man støtt og stadig leser om løftebrudd i ulike nettaviser, og fordi det i hjemmet er tatt opp at FrP ikke har gjort noe med bompenger som de lovte de skulle dersom de kom i regjering. R2 virker å være veldig i tvil, men svarer likevel at det i noen grad er sannsynlig at R2 sin stemme også blir å finne i urnen ved kommende valg.

Dette med å stemme ved valg er nok en verdi som sitter litt i oss, samtidig som statistikk forteller oss at ikke alle stemmer ved valg likevel. Dette kan kanskje ses i sammenheng med nettopp det som er tendensen i denne undersøkelsen, men også i ICCS; at elever skårer høyt på kunnskap, men at tallene faller noe når det snakkes om demokratisk engasjement og deltakelse. Hvorfor det er et skille mellom kunnskap og handlingsvilje er vanskelig å svare på, men det er likevel påfallende at kunnskap om, og verdier og holdninger knyttet til viktige demokratiske prinsipper fortsatt ikke gjør at flere utfører den kanskje viktigste demokratiske handlingen man har – nemlig å delta i folkestyret og velge sine representanter. Nå er det likevel slik at mine respondenter er rimelig sikre på at de vil stemme ved kommende valg. Dette stemmer godt overens med ICCS-undersøkelsen der den store majoriteten også er klare på at de forventer å stemme når de blir gamle nok.

Når det kommer til andre demokratiske handlinger, da særlig handlinger som involverer diskusjon og aktiv deltakelse er respondenten mer restriktive. Hovedtendensen er at det går fint å prate og diskutere i trygge omgivelser, men det kan også være spennende å skrive noe i en avis som gjør at meningene ens også når ut til et større publikum. Det som derimot er restriksjonen her er at respondentene viser skepsis til hva slags tilbakemeldinger man kan få dersom man trer ut av sin egen sosiale krets, og at troen på egne kunnskaper kom fram da R2 sa under påstand 6.5.1 om å skrive et leserinnlegg at det var sannsynlig at voksne kunne skrive slike innlegg bedre og at en ungdom kanskje ikke ville bli tatt på alvor. Det ble også vist til at respondentene faktisk hadde skrevet et innlegg til en avis gjennom skolen, at dette ble publisert, og at det var en handling som skapte engasjement og skrive lyst for R1 og R4.

Det siste jeg vil skrive om her, er hvordan respondentene sier at de holder seg oppdatert på hva som skjer i det norske samfunnet. Det har gjennom resultatene kommet frem at de leser aviser på nett og at aktuelle tema tas opp på skolen, da spesielt i samfunnsfagtimene. Når det kommer til å følge med på debatter på TV er det derimot ikke så stor interesse. Det er kun R4

som sier at det virker aktuelt. Samlende for respondentene er at debatter gjerne virker å være uoversiktlige der debatten utvikler seg til et hylekor der det er vanskelig å følge med.

7.3 Diskusjon

Gjennom denne undersøkelsen og oppgaven har jeg funnet ut av flere ting. For meg er de viktigste først og fremst at resultatene på de generelle holdningsmønstrene samsvarer godt med ICCS-undersøkelsen, og at respondentene viser så stor grad av refleksjon som de gjør.

Når det kommer til mine resultater opp mot ICCS er det riktignok ikke tall jeg kan bruke som beskrivende eller generaliserbare. Til det er utvalget for lite. Men samtalene gjennom «talk-alouds» har gitt meg kvalitativ støtte til hovedtendensen i ICCS. Jeg registrerer at respondentene, som i ICCS, viser gode kunnskaper når de blir møtt med påstander og spørsmål knyttet til det norske demokratiet. Når det kommer til graden av refleksjon så viser nok dette litt av svakhetene med en kvalitativ undersøkelse. I det legger jeg at med et lite utvalg så er det ikke usannsynlig å få en gruppe respondenter som ligger på noenlunde samme kompetansenivå. I dette tilfellet må jeg nok ta i betraktning at samtlige fire respondenter tilhører øvre del av karakterskalaen. Likevel er det ikke overraskende at respondentene viser kunnskap om de ulike påstandene, det er stadfestet i den større, kvantitative ICCS-undersøkelsen at norske elever har gode kunnskaper og ferdigheter knyttet til demokrati. Det som derimot gjør at jeg drar slutningen om at dette var fire respondenter med gode karakterer i faget er graden av refleksjon og evnen til å trekke linjer og sette seg inn i andres situasjon. Gjennom egen erfaring som lærer over fem år er det ikke alle elever som klarer å trekke refleksjon ut til et slikt nivå i 8. klasse. Kanskje ikke engang i løpet av ungdomskolen.

Det er kanskje ikke tilfeldig at det er nettopp disse elevene som ble mine respondenter. Jeg nevner i metodekapitlet at jeg ikke fikk tilbake like mange godkjenningsslapper som jeg sendte ut. Snarere tvert imot så fikk jeg færre inn igjen enn jeg ikke fikk. Det forteller meg at jeg nok har fått svarlapper fra foreldre som engasjerer seg²⁴ og i større grad ønsker at barna deres skal være med på et slikt prosjekt. I sosiologien og i didaktisk forskning er det en klar sammenheng mellom skoleprestasjoner og elevenes bakgrunn, slik sett kan det være en rimelig antagelse å si at de elevene som leverte tilbake godkjenningsslapper i større grad tilhører en sterk gruppe prestasjonsmessig på skolen.

I henhold til diskusjonen skulle jeg gjerne også ha hatt med meg en eller flere elever fra en lavere karakterskala. Det er feilkilde jeg tar med meg videre. Det er ikke det at ingen av respondentene slet å svare for seg på enkelte påstander, men de var jevnt over stabilt flinke til å komme med lange, spontane refleksjoner der de greier ut om sine egne holdninger og

---

²⁴ Dette er bare en antagelse.

begrunner dem på en meget god måte. Selv om alle disse fire svarte godt for seg, så kan jeg ikke trekke den slutningen av alle norske elever tenker og reflekterer rundt demokratiske spørsmål og med avkrefter den passive eleven som bare tar til seg kunnskap i en ren videreføring. Det jeg derimot kan trekke ut er at det finnes elever som kan tenke og reflektere rundt sine egne holdninger og med det viser en evne til kritisk tankegang og tolkning av kunnskap, holdninger og verdier som skal videreføres dem.

Det er likevel verdt å si noe om skillet mellom holdninger og verdier. Verdier, skal man forholde seg til Hellevik (1996), sitter dypt forankret i oss, mens holdninger er løsere vil i større grad kunne endres over tid. Det er vanskelig å si at akkurat hvor grensen går for hva som er en holdning og hva som er en verdi, men når det kommer til hovedtemaene i denne undersøkelsen er nærliggende å tenke at de ligger nærmere verdibegrepet enn holdninger. Positivitet til ytringsfriheten, kvinners rettigheter, innvandreres rettigheter og religionsfrihet er kanskje så forankret og internalisert i det norske samfunnet at vi fint kan kalle dem verdier. Når det da i denne undersøkelsen vil prøve å avdekke hva som ligger bak holdningene, så vil holdningsmønstrene man finner tilhøre de enkelte påstandene. Gjennom dette kan man si at mine respondenter stiller seg positive til grunnleggende verdier i samfunnet, og viser det gjennom positive holdninger til eksempler som ligger innunder hovedkategoriene.

Disse holdningene baserer seg på flere ting. Det var gjennomgående at respondentene knyttet seg til prinsippet om rettferdighet, og at det er galt å skille mellom mennesker fordi de er annerledes fra en selv. Det var også knyttet til prinsippet om likhet mellom mennesker, altså at man er i stand til å gjøre det samme som alle andre, og at det er andre faktorer som spiller inn når det faktisk vises til ulikhet. En tredje faktor er en verdier om respekt og toleranse som respondentene viser. Man skal ikke bare unngå å skille mellom mennesker fordi de er annerledes, man skal også akseptere og respektere at man har en annen religion, annen kultur og et annet levesett enn en selv. For meg peker dette tilbake læreplanen der disse prinsippene er sentrale i formålet med skolen som institusjon. Jeg vil strekke det så langt at jeg kaller det en verdiopplæring i skolen og i samfunnet som genererer positive holdninger knyttet til konkrete eksempler og tilfeller. Igjen, disse begrunnelsene jeg får fra mine respondenter er ikke generaliserbare, men jeg oppfatter begrunnelsene som valide for dem. Likevel så er de overførbare i den grad at de positive holdningene til viktige verdier i det norske samfunnet samsvarer med ICCS-undersøkelsen som også konkluderer med at norske elever har gode nok kunnskaper og ferdigheter til at det er rimelig å anta at norske elever i alle fall til en viss grad

er i stand til å være det reflekterende mennesket og bearbeide det som blir overført til dem fra skolen, hjem og miljø i en sosialiseringsprosess.

Avslutningsvis vil jeg gjerne si noen ord om de dataene som er samlet inn i forhold til grad av validitet. Jeg tør si med rimelig stor sikkerhet at de svarene jeg fikk ikke er et resultat av at respondentene fortalte meg det de trodde jeg ville høre. Denne tryggheten legger jeg i graden av refleksjon, eksempelbruk og engasjement i svarene. Jeg tror jeg tjente på å ikke ta opp samtalen på film, men heller ta opp på datamaskinen min med et lydfilter slik at atmosfæren i grupperommet intervjuene ble gjennomført i virket trygg. Jeg tror at gjennom å vite at de ble filmet ville kunne ha forholdt seg helt annerledes, og dermed kunne den gode samtalen blitt ødelagt av at tankene deres i større grad gikk på at de visste at de ble filmet. Jeg tror også at å forsikre dem anonymitet flere ganger før vi begynte var en trygghet for dem. Jeg opplever intervjuene som en suksess der jeg fikk meget interessante og gode svar knyttet til påstander jeg på forhånd antok ville være vanskelig for respondentene å si noe rundt. Jeg tok skammelig feil, og det er jeg glad for i ettertid.

8. Litteraturhenvisning

Bandura, A. (1973). *Aggression: a social learning analysis*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.

Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: a social cognitive theory*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.

Bandura, A. Walters, R.H. (1963). *Social learning and personality development*. New York: Holt.

Birkelund, G.E. (2010). *Klasse og kjønn*. Kap. 4 i Dahlgren, K & Ljunggren, J. (Red.) "Klassebilder – Ulikhet og sosial mobilitet i Norge". Oslo: Universitetsforlaget.

Botvar, P.K.. Schmidt, U. (Red.). (2010). *Religion i dagens Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.

Børhaug, K (2008). *Politisk oppseding i norsk skole*. Norsk Pedagogisk tidsskrift, nr. 4 2008. Universitetsforlaget, Oslo.

Christensen, L. Nielsen, J.E. Rogers, C.M. Volkov, B. *Creative Data Collection in Nonformal Settings*. Funnet på URL: <http://www.readcube.com/articles/10.1002%2Fev.172> . Lastet opp 10.04.2015.

Cohen, Louis, Lawrence Manion og Keith Morrison (2011). *Research Methods in Education*. 7.utgave. London og New York: Routledge.

Dewey, J. (1938). *Democracy and Education. An introduction to the Philosophy of Education*. New York: The Macmillan Company.

Durkheim, E (1956): *Education and sociology*. London: The Free Press, Macmillan 1956.

Eide, S. B. & Skorstad, B. (2005). *Etikk – utfordring til ettertanke i sosialt arbeid*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

Fog, J. (1998). *Med samtalen som utgangspunkt. Den kvalitative forskningsinterview*. København: Akademisk forslag.

Frønes, I. Kjølørød, L. (2010). *Det norske samfunn*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Hellevik, O. (1996). *Nordmenn og det gode liv – Norsk monitor 1985-1995*. Oslo: Universitetsforlaget.

Henriksen, H. (2005). *Samtalens mulighet*. Hadeslev: Holger Henriksens Forlag.

- Imsen, G. (1999). *Elevers verden*. Oslo: Tano Aschehoug
- Johannessen, A., Tufte, P.A., Kristoffersen, L. (2005). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. 3. utgave, 4. opplag 2009. Oslo: Abstrakt forlag AS.
- Johnson, D. W. & Johnson, R.T. (2008). *The Impact of Social Interdependence on Values Education and Student Wellbeing*. I Lovat T., Toomey, R. & Clemet N. (2010) "International Research Handbook on Values Education and Student Wellbeing". Callaghan: Springer
- Korsnes O., Andersen H. Brante, T.(red.) (2004). *Sosiologisk leksikon*. Oslo: Universitetsforlaget
- Kresjsler, J. (2001). *At undervise gjennom selvbestemmelse. Om lærerens praksis i Spændigsfeltet mellom social ingeniærkunst og sand dialog*. I Kvernbekk, T. (red) "Pedagogikk og lærerprofesjonalitet". Gyldendal.
- Kvale, S. & Brinkmann S. (2010). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal Akademisk Forlag.
- K06: *Læreplanverket for Kunnskapsløftet, midlertidig utgave juni 2006*. Utdanningsdirektoratet.
- Mikkelsen, Rolf. Fjeldstad, Dag. (2003). *Skole og demokratiopplæring*. Kap 1 i Engelstad, Fredrik & Ødegård, Guro (Red) *Ungdom, makt og mening*. Oslo: Gyldendal Akademiske forlag.
- Mikkelsen, R. Fjeldstad, D. Lauglo, J. (2011). *ICCS-rapport: Hovedrapporten*. Oslo: Utdanningsdirektoratet.
- Opplæringsloven. Funnet på URL: <http://www.lovdata.no/all/nl-19980717-061.html>. Lastet opp 10.03.2015.
- Power, F. C. et al (2008). *Moral education- a handbook volume 1*. London: Praeger.
- Solhaug, T.(2005). *Elevmedvirkning og danning*. I Børhaug, K. Fenner, A.B. Aase, L. (Red). "Fagenes begrunnelser - Skolens fag og arbeidsmåter i et dannelsingsperspektiv". Bergen: Fagbokforlaget.
- Thagaard, T. (2002). *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Tjora, A (2010). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. Oslo: Gyldendal akademisk.

Tønnessen, R. Tønnesen, M. (2007). *Demokratisk dannelse. Fagdidaktikk i samfunnskunnskap*. Bergen: Fagbokforlaget

Vogt, W. P. (1997). *Tolerance and Education. Learning to Live With Diversity and Difference*. Sage Publications Ltd.

Østerberg, D. (2003). *Sosiologiens nøkkelbegreper*. Oslo: J.W. Cappelens Forlag AS.

Østerud, Ø. Goldmann K. Pedersen, M. (2004). *Statsvitenskaplig leksikon*. Oslo: Universitetsforlaget.

9. Vedlegg

9.1 Godkjenningsskjema

Kjære foresatte ved ***** skole,

Jeg driver i disse dager med min masteroppgave i samfunnsfagdidaktikk ved Universitetet i Oslo, og i den forbindelse trenger jeg å gjennomføre noen intervjuer av elever i 8.klasse. Undersøkelsen er en kvalitativ videreføring av ICCS-undersøkelsen (publisert 2011) som kvantitativt har undersøkt elevers kunnskaper om,- og holdninger til demokratiet. Intervjuene vil være ca. 15 minutter lange, og vil gå konkret inn på ulike demokratiske prinsipper som jeg ønsker at intervjuobjektene skal ta stilling til og si noe rundt.

Jeg understreker at alt av data vil bli anonymisert der verken navn på elev eller skole vil kunne spores eller brukes i oppgaven. Alle intervjuene vil bli tatt opp på bånd, deretter transkribert på datamaskin. Opptakene vil slettes fortløpende etter hvert som de er transkribert, med andre ord vil de lagres i så kort tid som mulig.

I og med at dette er intervjuer av barn trenger jeg foresatte(s) godkjennelse av juridiske og etiske årsaker for å kunne gjennomføre intervju, og for å bruke dataene i oppgaven min. Intervjuene vil bli gjort på skolen i skoletiden – i samråd med faglærere slik at elevene ikke mister viktig undervisning.

Jeg håper å få så mange positive svar som mulig, slik at jeg kan få et tilfeldig utvalg av respondenter.

Mvh,

Jan-Erik Winther

Jeg, _____

godtar/godtar ikke at mitt barn:

_____

deltar i masterundersøkelsen til Jan-Erik Winther.

9.2 Intervjuguide

Er du enig eller uenig i følgende påstander?

1. Man bør få si og skrive hva man vil i Norge.

Helt uenig	Uenig	Vet ikke	Enig	Helt enig
------------	-------	----------	------	-----------

- Hva synes du ikke er greit å si og skrive?

1. Det er greit å trykke karikaturtegninger av profeten Muhammed.

Helt uenig	Uenig	Vet ikke	Enig	Helt enig
------------	-------	----------	------	-----------

1. Levere regler basert på religion er viktigere enn vanlige lover i samfunnet.

Helt uenig	Uenig	Vet ikke	Enig	Helt enig
------------	-------	----------	------	-----------

1. Religion bør ha innflytelse på hvordan folk oppfører seg mot hverandre.

Helt uenig	Uenig	Vet ikke	Enig	Helt enig
------------	-------	----------	------	-----------

1. Religiøse ledere bør ha mer makt i samfunnet.

Helt uenig	Uenig	Vet ikke	Enig	Helt enig
------------	-------	----------	------	-----------

1. Religion hjelper meg til å avgjøre hva som er rett og galt i samfunnet.

Helt uenig	Uenig	Vet ikke	Enig	Helt enig
------------	-------	----------	------	-----------

1. Religion er viktigere for meg enn hva som skjer i norsk politikk.

Helt uenig	Uenig	Vet ikke	Enig	Helt enig
------------	-------	----------	------	-----------

2. Kvinner kan ha de samme yrkene som menn.

Helt uenig	Uenig	Vet ikke	Enig	Helt enig
------------	-------	----------	------	-----------

2. Kvinner bør tjene like mye som menn.

Helt uenig	Uenig	Vet ikke	Enig	Helt enig
------------	-------	----------	------	-----------

2. Man bør tjene likt for likt arbeid, uavhengig av kjønn.

Helt uenig	Uenig	Vet ikke	Enig	Helt enig
------------	-------	----------	------	-----------

2. Kvinner bør ha like rettigheter som menn.

Helt uenig	Uenig	Vet ikke	Enig	Helt enig
------------	-------	----------	------	-----------

2. Kvinner bør holde seg unna politikk.

Helt uenig	Uenig	Vet ikke	Enig	Helt enig
------------	-------	----------	------	-----------

2. Menn er bedre kvalifisert til å være politiske ledere enn kvinner.

Helt uenig	Uenig	Vet ikke	Enig	Helt enig
------------	-------	----------	------	-----------

2. Dersom det hadde vært lite arbeid å få bør menn få jobb før kvinner.

Helt uenig	Uenig	Vet ikke	Enig	Helt enig
------------	-------	----------	------	-----------

3. Innvandrere i Norge bør ha de samme rettighetene som alle andre.

Helt uenig	Uenig	Vet ikke	Enig	Helt enig
------------	-------	----------	------	-----------

3. Skolen bør lære elevene å respektere alle mennesker, uavhengig av hvilken etniske gruppe de tilhører.

Helt uenig	Uenig	Vet ikke	Enig	Helt enig
------------	-------	----------	------	-----------

3. Alle folkegrupper burde ha like muligheter til å skaffe seg gode jobber i Norge.

Helt uenig	Uenig	Vet ikke	Enig	Helt enig
------------	-------	----------	------	-----------

3. Alle folkegrupper bør ha rett til å skaffe seg en god utdanning i Norge.

Helt uenig	Uenig	Vet ikke	Enig	Helt enig
------------	-------	----------	------	-----------

3. Innvandrere bør kunne beholde sine egne vaner og livsstil når de bor i Norge.

Helt uenig	Uenig	Vet ikke	Enig	Helt enig
------------	-------	----------	------	-----------

3. Innvandrere som har bodd i Norge i mange år bør få lov til å stemme ved både kommune- og stortingsvalg.

Helt uenig	Uenig	Vet ikke	Enig	Helt enig
------------	-------	----------	------	-----------

3. Innvandrere må få lov til å snakke sitt eget språk i Norge.

Helt uenig	Uenig	Vet ikke	Enig	Helt enig
------------	-------	----------	------	-----------

4. I hvilken grad er du villig til å gjøre følgende?

Skrive et leserbrev knyttet til en aktuell sak.

Svært liten grad	Liten grad	Noen grad	Stor grad	Svært stor grad
------------------	------------	-----------	-----------	-----------------

Å følge med på en politisk debatt på TV.

Svært liten grad	Liten grad	Noen grad	Stor grad	Svært stor grad
------------------	------------	-----------	-----------	-----------------

Å diskutere/argumentere for ditt syn på et politisk spørsmål eller samfunnsspørsmål som det er uenighet om.

Svært liten grad	Liten grad	Noen grad	Stor grad	Svært stor grad
------------------	------------	-----------	-----------	-----------------

Å diskutere en avisartikkel du bet deg merke i.

Svært liten grad	Liten grad	Noen grad	Stor grad	Svært stor grad
------------------	------------	-----------	-----------	-----------------

Å stemme ved kommune- og/eller stortingsvalg når du blir myndig?

Svært liten grad	Liten grad	Noen grad	Stor grad	Svært stor grad
------------------	------------	-----------	-----------	-----------------

9.3 NSD

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS

NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Dag T. Oddssøn Fjeldstad
Institutt for lærerutdanning og skoleforskning Universitetet i Oslo
Postboks 1099 Blindern
0317 OSLO

Vår dato: 19.05.2015

Vår ref: 43354 / 3 / MHM

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 05.05.2015. Meldingen gjelder prosjektet:

43354	<i>Demokrati i skolen. En kvalitativ undersøkelse av demokratiske holdninger i 8. klasse.</i>
<i>Behandlingsansvarlig</i>	<i>Universitetet i Oslo, ved institusjonens øverste leder</i>
<i>Daglig ansvarlig</i>	<i>Dag T. Oddssøn Fjeldstad</i>
<i>Student</i>	<i>Jan-Erik Winther</i>

Etter gjennomgang av opplysninger gitt i meldeskjemaet og øvrig dokumentasjon, finner vi at prosjektet ikke medfører meldeplikt eller konsesjonsplikt etter personopplysningslovens §§ 31 og 33.

Dersom prosjektopplegget endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for vår vurdering, skal prosjektet meldes på nytt. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>.

Vedlagt følger vår begrunnelse for hvorfor prosjektet ikke er meldepliktig.

Vennlig hilsen

Katrine Utaaker Segadal

Marianne Høgetveit Myhren

Kontaktperson: Marianne Høgetveit Myhren tlf: 55 58 25 29

Vedlegg: Prosjektvurdering

Kopi: Jan-Erik Winther eric130990@hotmail.com

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

Avdelingskontorer / District Offices:

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no
TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kyrre.svarva@svt.ntnu.no
TROMSØ: NSD, SVF, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. nsdmaa@svt.uit.no

Vi kan ikke se at det behandles personopplysninger med elektroniske hjelpemidler, eller at det opprettes manuelt personregister som inneholder sensitive personopplysninger. Prosjektet vil dermed ikke omfattes av meldeplikten etter personopplysningsloven.

Det ligger til grunn for vår vurdering at alle opplysninger som behandles elektronisk i forbindelse med prosjektet er anonyme.

Med anonyme opplysninger forstås opplysninger som ikke på noe vis kan identifisere enkeltpersoner i et datamateriale, verken:

- direkte via personentydige kjennetegn (som navn, personnummer, epostadresse el.)
- indirekte via kombinasjon av bakgrunnsvariabler (som bosted/institusjon, kjønn, alder osv.)
- via kode og koblingsnøkkel som viser til personopplysninger (f.eks. en navneliste)
- eller via gjenkjennelige ansikter e.l. på bilde eller videoopptak.

Personvernombudet legger videre til grunn at navn/samtykkeerklæringer ikke knyttes til sensitive opplysninger.